

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

160.

XVIII. KÖTET. 7. FÜZET.

A PARLAMENTI TAGOK
SZÓLÁSSZABADSÁGÁNAK
ÉS SÉRTHETLENSÉGÉNEK HATÁRAI.

IRTA

DR. BALOGH ARTHUR

EGYETEMI MAGÁNTANÁR.

FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1899. ÉVI MÁJUS HÓ 13-KI
TELJES-ÜLÉSÉBEN.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1899.

SZEGEDI KÖNYVTÁR
Állam- és jogtudományi kar könyvtára

Lelt. napló sz.: 2292/
7

Tisztelt Jogászegylet!

A képviselői tiszt, a parlamenti hivatás különös jogvédelemben való részesítésének szükségét világszerte kénytelen volt elismerni a mindinkább haladó államfejlődés. Kezdve az e részben is mintaként idézett Angliától, hol — miként Seidler megjegyzi (*Die Immunität der Mitglieder der Vertretungskörper nach österreichischem Rechte* 3. l.) — e jogvédelem mindenkor a parlament mellőzhetlen attributumának tekintetett, úgy, hogy a parlamenti tevékenység immunitásának történelmi kifejlődéséről, ezen jogintézmény szakadatlan kiképződésének értelmében, nem is beszélhetünk, hanem legfeljebb a mindenkor fennállott jog kodifikációjáról s a joggyakorlat történetéről, mondom, kezdve Angliától egész a szemeink előtt keletkező tengerentúli exotikus államok újkeletű alkotmányleveleinek határozmányaiig, mindenütt érvényesült az elv, hogy a parlamenti hivatás kellő gyakorolhatása szempontjából biztosítékokkal bátyázandó körül a többi állami hatalmak részéről jöhető támadásokkal szemben.

Az állami élet helyes folyásának igen nevezetes szempontjai kívánják, hogy ez így legyen. Mert az állami szuverén akaratelhatározás egyes választott szervek, képviseleti tagok tanácskozó, vitató közreműködésével jó létre; szabadsága, mi a szuverén akaratelhatározásnak mellőzhetlen feltétele, s az elhatározás helyessége egyaránt megkövetelik, hogy a képviseleti tagok az egyetemes jó kimunkálására irányuló tevékenységükben ugyanazon attributumokkal ruháztassanak fel, mint maga a szuverén elhatározás. De másrészt a törvényhozó szerv működése zavartalanságának, folytonosságának is biztosítani kell, magára a törvényhozó szervre bízván annak meghatározása, hogy egyes tagok különben jogsértő tényeik esetében mennyiben vannak

alávetve az állam többi szervei hatalmának, lévén az által magának a törvényhozó szervnek működése érintve.

A parlamenti hivatás helyes gyakorolhatására adott jogvédelmek felfogása tekintetében, a pozitív alkotmányi határozmányok e részben eltérő alapjellegét követő két ellentétes felfogással találkozunk. Az egyik magának a parlamentnek kiváltságai gyanánt tekinti ezeket, míg a másik személyes természetű privilégiumokat lát azokban. Részemről amaz állásponthoz csatlakozom, mely szerint a mentelmi jog, bár hatása természetszerűleg az egyes parlamenti tag eljárásában, működésében jelenkezik, nem az egyes tagnak, hanem magának a törvényhozó szervnek, a testületnek kiváltságait foglalja magában, melylyel ugyanis az állami akarat helyes kimunkálását biztosítja, hatáskörét jogtalan beavatkozások ellenében védelmezi.

A modern állam, a képviselő modern eszméjének inkább megfelel ezen jogosítványokat a parlament kiváltságaiként s nem az egyes képviselői tag személyes privilegizálása gyanánt tekinteni. Utóbbi álláspontot amaz alkotmányokban látjuk érvényesülve, melyek a népszuverénitás elméletéből indulva ki, ez elv következményei elől természetesen itt sem tudtak kitérni.

A kiváltságok elseje a parlamenti tag *szólásszabadsága*, felelőtlensége, mentessége (immunitása, feltétlen mentességek is nevezve), jelentvén ez azt, hogy a törvényhozó szerv tagja törvényhozói funkciója közben tanúsított magatartásáért, szavazatáért, nyilatkozataiért csupán a törvényhozás illető ága fegyelmi hatalmának van alávetve, semmi más módon azonban nem üldözhető; tehát nemcsak a közhatóságok részéről büntető per utján feleletrevonás van kizárva, hanem egyáltalán a feleletrevonásnak minden más módja is, minden joghátránnyal sújtás a fenti tényekért (tehát nem lehet egy közfunkzionáriust fegyelmileg se büntetni vagy joghátránnyal sújtani pl. előléptetésből kizárni parlamenti magatartásáért).

A parlamenti tagnak a törvényhozás házában helyetfoglaló nyilatkozatai vagy egyenesen az állami szuverén akaratelhatározásra irányulhatnak (indítványok, javaslatok, szavazás), vagy az állami akarat kiképzésének rendjén (tehát a tanácskozás, vita folyamán) merülhetnek fel, vagy végül esetleg valamely szuverén akaratelhatározással közvetlen kapcsolatban nem is

állók lehetnek, hanem a parlamentnek a végrehajtó hatalom működését, az állam igazgatását ellenőrző funkciójának lehetnek kifizetői, azaz mint ilyenek egyes felszólalások, interpellációk, panaszok, visszaélések és közigazgatási visszasságok felemlítésének keretében érvényesülhetnek.

Hogy a képviseleti tag javaslataiért, indítványaiért, szavazatában nyilatkozó magatartásáért felelősségre nem vonható, ez természetesen következmenye annak, hogy a képviseleti tag akkor, midőn az állami akarat keletkezésére közreműködik, szuverén jellegű tényt végez, annak minden sajátosságával s ide első sorban a felelőtlenség tartozik.

A mint maga a törvényhozó szerv az állami élet lelki folyamatának rendjénél, annál fogva, mert a szuverén akaratkifejlődés leglényegesebb mozzanatának létrehozója, annak legmagasabb szférájában mozog — feleletre nem vonható, azonképen s ebből szükségszerűleg következve kizáratik az egyes parlamenti tag feleletrevonhatása a szuverén elhatározás létrehozására irányulólag, mert az akaratelhatározás az egyes parlamenti tagok szavazata által teremtetik elő. Az állami akarat létrejötte a képviseleti tagok szabad közreműködése útján teljességgel ki lenne zárva, ha az állam bármely organumát ezért feleletrevonási jog illetné meg, ha e tényeik jogi ellenőrzés alá volnának vehetők.

Mint Laband helyesen mondja: «mi sem jellemzi jobban a képviselőt, mint abszolút jogi feleletmentessége; se az államfővel, se választóikkal, se a bíróságokkal, se a kormánnyal szemben nem tartoznak semminemű jogi felelősséggel, se mint egyesek, se összeségükben.» (Staatsrecht des deutschen Reichs II. köt. 1052. l.) Véleményem szerint az indítványokért, javaslatokért, szavazatokért való felelőtlenség, mely az angol alkotmányban is első sorban, a parlamenti nyilatkozatok mentességének kimondása előtt állapittatik meg (l. May: Das englische Parlament 118. l. Fischel: Die Verfassung Englands 430. l.), mint a szuverén elhatározásban való részességet elválaszthatlanul kísérő, nem is tartozik az ú. n. mentelmi jog keretébe s ha ennek daczára ezen felelőtlenséget több alkotmányi határozmányban a parlamenti nyilatkozatokért való mentességgel kapcsolatban látjuk említve, az csak külső kényszerítő körülmények,

célszerűségi belátás eredménye, mi azonban a kétféle felelőtlenség lényegileg elütő jellegén nem változtat. És hazai jogfejlődésünkben a mentelmi jog egésze tisztább felfogásának vélem betudhatni azt, hogy a szavazatért, indítványokért való feleltrevonás kizárása nem is említették a szólásszabadsággal kapcsolatban.

De ezenfelül a szuverén állami akarat kiképzésének rendjén, a tanácskozás folyamán, a közérdeket tárgyzó kérdések minden oldalú megvitatása során is nem ritkán előfordulhatnak oly nyilatkozatok az egyes törvényhozó részéről, melyek különben jogsértő természetűek, egyesek, hatóságok hirnevét, a közhatalom kezelőit a legkiméletlenebb bírálatnak vetik alá, működésüket közmegvetésnek teszik ki, sőt esetleg egyenesen magát az állami élet meglevő rendjét is megtámadják. A képviselő esetleg az állami törvények iránti megvetést kívánhat kelteni, azok elleni engedetlenségre hívhat fel, egyesek, sőt a fejedelem elleni jogsérelmet követhet el, melyek azonban mégse vethetők alá büntető üldözésnek, mert az állami akarat kiképzésének rendje megköveteli, hogy a köz érdekeivel kapcsolatos kérdések feltétlen szabad bírálatnak vettessenek alá. A feltétlen szabadság, mely a parlamenti határozatokban, mint szuverén akaratnyilatkozatokban jelenkezik, szükségkép kiterjed ezen szuverén elhatározás előzményeire, a megfontolás, bíráló, elemző megvitatás terére is s az egyes képviseleti tag nyilatkozatai szintén a szuverén elhatározás szabadságát, felelőtlenségét élvezik. Kifejezte ezt Angliában már a bill of rights 9. cikkének előzményét képező 1667. december 11-iki alsóházi határozat, mondván: «Senki se vonhatja kétségbe, hogy a mi egyszer törvényszerűen el van határozva, az törvény. De mi sem emelhető törvény erejére, mi előbb valaki által javaslatba nem hozatik. A mily kevésbé foglalhat magában egy törvény jogtalanságot, ép oly kevésbé követhet el az jogtalanságot, ki a törvényt javaslatba hozza. A ház tagjainak ép oly szabadoknak kell lenniök, mint magának a háznak. Egy act of parliament nem lehet az államrend ellen, ép úgy nem a vita, mely megelőzi. Mert mielőtt egy törvény létrejön, javaslatba kell azt hozni és megvitatni.» (May: Das englische Parlament 115. l.)

Nem az egyes képviseleti tag, nem a személy védetik a fele-

lőtlenség által, hanem az állam hatalma saját magát, szuverénitását védi, mely szuverénitás az állami akarat kiképzése rendjén az egyes képviseleti tag erre irányuló működésébe száll. Az egyes képviseleti tag törvényhozói működésének mellőzhetlen kísérője e jog, arról le nem mondhat, mert a törvényhozó szervet magát illeti meg. E kiváltság, mint már fentebb említettett, nem jelenti azt, hogy a képviseleti tag nyilatkozatai minden ellenőrzés nélkül maradnának, hogy felelősséggel azokért teljeséggel ne tartozna, de ezen feleletrevonást csak maga a törvényhozó szerv van hivatva gyakorolni. Erre szolgál ugyanis a parlament fegyelmi hatalma és büntető kiváltsága, melynél fogva a törvényhozó szerv maga gyakorol bírálatot tagjai felett s őket a rendelkezésére álló eszközökkel igyekszik a kiváltsággal való visszaélés ellen korlátok közé szorítani, mert a képviseleti tagot megillető feleletmentesség egyesekkel szemben számos, súlyos visszaélés forrása lehet, a mennyiben az egyes állampolgár jó hírneve, becsülete kemény megtámadásoknak lehet kitéve s ily támadásoknak a parlamenti beszédek nagy nyilvánosságánál, sajtó útján elterjesztésénél fogva még nagyobb súlya van. Már itt kénytelen vagyok rámutatni ama körülményre, hogy az állampolgárok a parlamenti szólásszabadság ily növései ellen a pozitív jog rendelkezésével alig védhetők meg sikeresen és ily visszaélések lehetősége ellen csak a képviseleti tagoknak szigorú tárgyilagossága, jogérzete, mely őket távol tartja attól, hogy a közérdek előmozdításának ürve alatt egyesek igazságtalanul, ok nélkül meghurczoltassanak — nyújthat kellő biztosítékot.

A törvényhozó szervet saját tagjaira nézve megillető kiváltságok másodika a *sérthetlenség* (inviolabilitás, feltételes mentességnek is nevezve), melynél fogva a parlamenti tag nem törvényhozói funkciója közben elkövetett jogsértő tényeiért is csak a parlament illető házának előzetes engedélye mellett vonható felelősségre más állami szervek által, elfogatása pedig, a tettenérés, flagrns jogsértés esetét kivéve, szintén a törvényhozó testület illető ágának felhatalmazása mellett történhet, vagy a mennyiben az állam közhatóságai részéről feleletrevonás és elfogatás alóli mentesség csak az ülőszak tartamára állapittatik meg, az elfogatásról a törvényhozó szerv illető ága

értesítendő és annak megkeresésére a büntetőjogi üldözés, elfogatás az ülőszak tartamára felfüggesztetik.

Az állami jogrend szabályait a törvényhozó szerv állapítja meg, a jogrend fenntartása feletti őrködés is ellenőrző funkciója kapcsán hozzá tartozik; nem lehet tehát feladata, hogy tagjait jogtalan tények elkövetése esetén védelmébe fogadja és tényleg nem is tagjai szabadságát, hanem saját hatalmi körét, szuverén elhatározási funkciójának háborítatlanságát védi, midőn tagjaira nézve ily kiváltságot megállapít. A jogerejű elítélés ugyanis a képviseleti tagot törvényhozói tiszte megtartására teszi képtelenné, az elfogatás meg éppen tényleg megakadályozza e tiszte gyakorlásában. Mindezek a végrehajtó hatalom jogtalan beavatkozásának lehetnek eredményei, a parlament működése van általuk érintve s ezért méltán igényli a törvényhozó szerv, hogy mielőtt egyes tagjának közhatósági üldözése helyet foglal, maga meggyőződést szerezzen arról, vajjon nem önkényüleg, működésének célzatos befolyásolásával, korlátozásával, testületi egységének szándékos csonkításával, esetleg az egyes parlamenti tag parlamenti magatartásának okából (mint köznyelven mondatik: zaklatás céljából) kívántatik-e az egyes tag hatósági feleletrevonása. A parlament tehát e kiváltságával védi saját hatáskörét más állami hatalmak jogtalan befolyása, beavatkozása ellen, melynek érdekében állhat az egyes parlamenti tag elvonása a törvényhozói funkciótól. De éppen a már fentérintett okból nem fegyverezheti le egészen a jogszolgáltatást a képviselővel szemben sem s ezért oly módozatokat kell találnia, hogy mindkét cél egyaránt biztosítva legyen.

Ha a mentelmi jog neve alá foglalt fentebbi két kiváltság az idők folyamán mindinkább elismerésre is talál az egyes államok alkotmányi határozányaiban, ezen kiváltságok körét, terjedelmét igen különbözőleg látjuk a részletekben megállapítva. És ez természetes is. Mert ama kiváltságok célja, hogy a parlament működését megóvják a többi államhatalmak részéről megzavartatástól. Már pedig, hogy ilyen zavarás egyáltalán mily mérvben foglalhat helyet, ez az illető állam alkotmányos rendjének egészétől, ennek mikénti berendezésétől függ. Mint hazai tudósunk: Concha Győző találóan kifejti «az egyes államok intézményeinek összességéből vonhatni csak következtetést arra,

mikor, honnan lehet félni a parlament tagjának működésében való zavartatástól, hol van szüksége védelemre zaklatás ellen, vagy a mint az angolok enyhébben kifejezik, hol kell az országgyűlési tagok szabadságát a molesztálás ellen (freedom from... molestation) magának a parlamentnek védelmezni. De azonegy állam alkotmánya is az idők folyamában lényegesen más körülményekben találta a molesztálást s a miben előbb a parlamentek kiváltságának föltétlen megsértését látták, azt később a közönséges jog természetes követelményének ismerték el.» (Az országgyűlés tagjainak tanuskodási kötelezettsége cz. cikk, a Jogtudományi Közlöny 1898. évi 47. számában.) Általában tehát azt mondhatjuk, hogy a parlament azon arányban szorul kevésbé külön jogvédelmi eszközökre saját tagjai tekintetében, a mint egyfelől a közszabadság biztosítékai mindinkább megvalósíttatnak az államban, a mint a törvénytisztélet és a bíróságok helyes működésébe vetett bizalom meggyökeredzik, másrészt a mint a parlamentnek megadatik a jog, kiváltság, a rendes bíróságok igénybevétele nélkül saját büntető hatalmáva ítélni az őt általában s így tagjaira vonatkozólag is megsértőikkel szemben.

A bármily részletes alkotmányi határozmányok mellett is azonban nem egy eldöntetlen kérdése van a parlamenti kiváltságnak, terjedelme, határai szempontjából. Érthető ez abból, hogy a többnyire különben is csak általános, elvi kijelentéseket tartalmazó pozitív jogi szabványok mellett a parlamenti és bírói gyakorlat a felmerülő egyes konkrét esetek kapcsán kénytelen ezen kérdések tekintetében állást foglalni. Miután pedig a kiváltságnak nemcsak a büntetőjogra és eljárásra, hanem a magánjog tekintetében is nevezetes folyományai vannak, nem felesleges e kérdések rövid szemügyrevétele. E vizsgálatnál azonban természetesen nem a büntető- vagy magánjog idevágó elveinek egyoldalú szemléletéből kell kiindulnunk, hanem minden egyes kérdésnél az államtudomány itt uralkodó elvét: a parlamenti működés szabadságának biztosítását kell előtérbe helyeznünk, illetve a kiváltság körét, terjedelmét ez alapon kell megvonni igyekeznünk.

Nem akarom a tisztelt Jogászegylet figyelmét a mentelmi jog kifejlődésének részleteivel untatni, csak épen az elv kialakulásának ama fázisaira akarok mégis röviden rámutatni, melyek az alább felölelendő részletkérdések szempontjából fontosak. Megjegyzem, hogy a kiváltság különböző nézpontból való fel fogása, a predomináló cél, melynek okából ez megállapíttatott, irányadó az ezen kiváltságok kapcsán felmerülő kérdések mikénti eldöntésére is.

Ismeretes, hogy a parlamenti szólásszabadság nagy elvének kimondását Angliában is a fejedelem, a végrehajtó hatalom részéről egyes parlamenti tagok ellen elkövetett súlyos támadások előzték meg. (L. Stubbs: *The constitutional history of England*, III. köt. 489. s köv. I. May: *Das englische Parlament*, 115. s köv. I.) Az 1512. évi törvény, mely a Strode-esettel kapcsolatban hozatott, kimondja már, hogy «mindazon panaszok, ítéletek, végrehajtások, pénzbüntetések és büntetések, melyek Strode ellen kimondattak és hozattak, vagy pedig egy bill, avagy valamely parlamenti ügybeni nyilatkozat miatt akár ellene, akár mások ellen később, akár a jelenlegi, akár egy későbbi parlament tagjai közül hozatnának, semmiseknek és érvényteleneknek tekintendők.» «Miután a Strode ellen folyamatba tett eljárás — mondja May (I. m. 117. l.) — semmisnek jelentetett ki, következik ebből, hogy a szólásszabadság a parlament már meglevő kiváltságának tekintetett és az nem ezen határozat által teremtetett.» A parlamenti tagok szólásszabadságát mondja ki ezután a képviselőház 1667. évi december 11-iki fentidézett határozata, majd a Bill of Rights 9. cikke, mondván: hogy «a parlamentbeli beszédek, viták szabadsága és egyáltalán a parlamentben előforduló dolgok semmiféle bíróság által sem tehetőek kérdés tárgyává.» (That the freedom of speech and debates or proceedings ought not to be impeached or questioned in any court or place out of parliament).

A Bill of Rights e kijelentésén sarkal ma is Angliában a parlamenti szólásszabadság biztosítása. Mint a fenti kijelentésből kitetsző, az angol jog nem személyes privilégiumot, személyes mentességet a büntető törvény határozmányainak alkalmazhatása alól akar az egyes parlamenti tagnak biztosítani, hanem általában a parlamenti tárgyalások, viták, beszédek és

egyéb a parlamentben előforduló dolgok miatti feleletrevonást veszi ki a rendes bíróságok hatásköréből vagyis a privilégium tárgyi. Mint Seidler mondja (I. m. 10. l.) «a Bill of Rights nem személyes külön birói fórumot rendel a parlamenti tagok részére, hanem tárgyilag meghatározott külön bíróságot, mely általában a parlamenti tárgyalásokra, mint ilyenekre vonatkozik.» Innen, hogy amennyiben a parlament valamely tagját megbünteti, büntető hatalma kiterjed a parlamenten kívül álló esetleges bűntársaira is s hogy a kiváltság védi a rendes bíróságok általi feleletrevonás ellen a parlament előtt tanúságot tevő személyeket is s nem szabad a parlament hivatalnokait sem a rendes bíróságoknak a parlamenti tárgyalások feletti tanuságtételre megidézni, hacsak erre a parlament nem ad engedélyt. E tárgyi privilégium védi a parlamenti ülésekről a valószínűleg megfelelőleg közzétett tudósításokat is, míg a Hansard-eset alkalmából kiadott rendelet szerint a parlament valamelyik házának rendeletére közzétett okmányok miatt indított minden magánjogi és büntető eljárás azonnal beszüntetendő, mihelyt megállapíttatik, hogy a közzététel tényleg a parlament valamelyik házának rendelete folytán történt. (Stockdale rágalmozás miatt pert indított Hansard, a képviselőház nyomdásza ellen, ki a ház rendeletére kinyomatta a fogházfelügyelők jelentését, melyben Stockdale-nek egy erkölcsstelen tartalmú könyvéről van említés téve. A Kings-Bench rendeletére Hansard ellen végrehajtás foganatosított, azonban a képviselőház, kiváltságának megsértése miatt, elfogatta a végrehajtást foganatosító sheriffet.)

Az angol jog szerint tehát a képviselői parlamenti hivatás gyakorlatában tett nyilatkozatoknak a rendes bíróságok hatásköre alól való kivétele s egyedül a parlament illető háza általi feleletrevonás csak egyik láncszeme, eleme eme parlamenti kiváltságnak, melynél fogva a parlamenti tárgyalások, a parlamentben történők egészen csak az illető ház cognitíójának vannak alávetve. Összefügg ez ama körülménnyel, hogy a parlamenti ülések jog szerint nélkülözték a nyilvánosság jellegét, tehát nem is lehetett elfogadni, hogy egy, a parlamenten kívül álló hatóság tudomást vegyen az ottan törtétekről. A parlament e kiváltságaival szemben áll azonban, mint említém,

szigorú fegyelmi hatalma, mely az egyes képviseleti taggal szemben egész az elzárásig és kirekesztésig menőleg alkalmaztatik.

A francia jog kifejlésére egyfelől a képviseletnek múlt századvégi francia felfogása, másfelől a hatalmak elválasztásának Montesquieu felállította elve volt elhatározó befolyással. Ha az egyes parlamenti tagok a nép képviselőinek tekintetnek, ugyanazon jogi állással kell felruházva lenniök, minővel az őket megbízó nép, a választók birnak. A nép összesége bir a szuverénítás minden attributumával, sérthetlenségének, felelőtlenségének át kell tehát szállni az egyes, őt képviselő parlamenti tagra is. Már 1789. június 17-én kimondja a harmadik rend Sieyès indítványára, hogy a rend a nemzeti akaratnak, a nemzetnek valódi képviselője s felveszi a nemzetgyűlés nevet. A királyság részéről fenyegető veszélylyel szemben június 23-án ünnepélyes határozatban mondják ki Mirabeau indítványára a képviselői sérthetlenséget. (*«Assurons notre ouvrage — mondá Mirabeau — en déclarant inviolable la personne des députés aux États-généraux; ce n'est pas manifester une crainte; c'est agir avec prudence, c'est un frein contre les conseils violents qui assiègent le trône.»*) E határozat kizár az egyes képviselővel szemben minden üldözést a nemzetgyűlés kebelében tett mindennemű javaslatokért, véleményekért vagy beszédekért, akár egyesek, akár testületek, vagy bármiféle bíróságok részéről s az e tilalom ellen vétőket, legyenek azok szerzők, felbujtók vagy végrehajtók, a nemzetgyűlés által feleletrevonni rendeli. (*L'assemblée nationale déclare que la personne de chaque député est inviolable; que tous particuliers, toutes corporations, tribunal, cour ou commission, qui oseraient pendant ou après la présente session poursuivre, rechercher, arrêter, ou faire arrêter, détenir ou faire détenir un député, pour raisons d'aucunes propositions, avis, opinions, ou discours par lui faits aux États-généraux; de même que toutes personnes qui prêteraient leur ministère à aucun desdits attentats, de quelque part qu'ils fussent ordonnés, sont infames et traîtres envers la nation et coupables de crime capital. L'assemblée nationale arrête que dans les cas susdits, elle prendra toutes les mesures nécessaires pour rechercher, poursuivre et punir ceux qui en seront les auteurs, instigateurs ou exécuteurs.*)

E deklaráció lényegét fenntartotta a későbbi francia jogfejlődés is, nevezetesen az 1791. június 13-iki törvény. (51. cikk: Les représentants de la nation sont inviolables depuis le moment de leur élection proclamée, pendant la durée de la législature, dont ils sont membres, et en outre pendant un mois, à compter de l'expiration de cette législature. — 52. cikk: Aucun représentant de la nation pourra être poursuivi devant les tribunaux, ni recherché en aucun temps, pour raison de ses opinions, ni pour tout ce qu'il aura dit, écrit ou fait dans l'exercice de ses fonctions de représentant; il n'est comptable, qu'au corps législatif.), továbbá az 1791. szeptember 3-iki alkotmány (Art. 7. Les représentants de la nation sont inviolables; ils ne pourront être recherchés, accusés, ni jugés en aucun temps pour ce qu'ils auront dit, écrit ou fait dans l'exercice de leurs fonctions de représentants.)

Érdekes felemlíteni, hogy az 1793. június 24-iki alkotmány tárgyalása alkalmával a szólásszabadságot kizárni kívánó indítvány tétetett oly képviselői nyilatkozatok tekintetében, melyek a királyság visszaállítására irányulnak, másfelől oly nyilatkozatokra, melyek a köztársaság egységét és feloszthatlanságát fenyegetik, de épen Robespierre felszólalására mindezen korlátozások mellőztettek. (Az 1793. június 24-iki alkotmány 43. cikke: Les députés ne peuvent être recherchés, accusés, ni jugés en aucun temps pour les opinions, qu'ils ont annoncées dans le sein du corps législatif.)

Míg azonban, mint láttuk, a feleletmentesség kezdetben kiválóan személyes kiváltsággként fogatik fel a francia jogban, a hatalmak megosztlása elvének az 1799. december 13-iki alkotmányban érvényrejutásával, a mentesség onnan vezettetik le, hogy a nép képviselőinek funkciója önálló, független, elválasztott a végrehajtóhatalmi és bírói funkciótól. Ez elv elismerésének aztán nemcsak az lett a következménye, hogy a képviselők parlamenti nyilatkozataikért a bíróságok által nem üldözhetők, hanem a bírói gyakorlat által is mind máig hiven fentartott amaz alapelv, hogy a parlamenti tárgyalások egyáltalán elvonattak a bírói cognitio alól. Ma a szólásszabadságot az 1875. július 16-iki törvény állapítja meg, mely szerint a parlamenti tag nem vonható felelősségre hivatásának gyakorlatában megejtett sza-

vazataiért és nyilvánított véleményeért. (Aucun membre de l'une ou de l'autre chambre ne peut être poursuivi ou recherché à l'occasion des opinions et votes émis par lui dans l'exercice de ses fonctions.)

A francia álláspont nyert elfogadást a nem ugyan a nép, hanem a nemzetszuverenitás alapján álló, s a hatalmak megoszlását nem kevésbé ismerő belga alkotmányban (44. cikk: aucun membre de l'une ou de l'autre chambre ne peut être poursuivi ou recherché à l'occasion des opinions et votes émis par lui dans l'exercice de ses fonctions.) A belga alkotmány nyomán pedig az annak mintájára alkotott német alkotmányokban találjuk a szólásszabadság további törvényhozási proklamálását. A német rendi korszak nem ismeri a parlamenti tagok szólásszabadságát, gyakoriak a fejedelmi hatalom részéről az egyes rendi tagok elleni erőszakosságok országgyűlési magatartásuk miatt. Moser János Jakab, ki a parlamenti szólásszabadság biztosításának hiánya felett e miatt elszenvedett saját hosszú fogsága alatt elmélkedhetett (Von der landschaftlichen Personen-Sicherheit und denen ihnen Schuld gegebenen Amtsverbrechen, az «Abhandlung verschiedener Rechtsmaterien» cz. gyűjteményben 1775.), még csak a törvény rendes útjának betartását követeli a rendi tagok ellen emelt vádak tekintetében. Azonban az alkotmányos tanok elterjedésének kezdetével mindinkább a képviselet természetével együttjárónak tekintik a szólásszabadságot, melyet már az e század elején kelt különféle német alkotmányok határozmányai megállapítanak kisebb-nagyobb terjedelemben, mely azonban csak az 1848-iki frankfurti nemzetgyűlés után keletkezett alkotmányokban nyert teljesebb érvényesülést. Ma a birodalmi alkotmány 30. cikke azt mondja ki, hogy a parlamenti tag szavazataért vagy parlamenti nyilatkozataiért sem bíróilag, se fegyelmileg vagy másként feleletre nem vonható. (Kein Mitglied des Reichstages darf zu irgend einer Zeit wegen der in Ausübung seines Berufs gethanen Aeusserungen gerichtlich oder disciplinarisch verfolgt oder sonst zur Verantwortung gezogen werden.) Míg a birodalmi büntető törvénykönyv 11. §-a szintén egységes jogállapotot teremt az egyes államok parlamentjeinek tagjaira nézve is, kizárván a szavazatért vagy parlamenti nyilatkozatokért való feleletre-

vonást, minek annál fogva van nagy jelentősége, mert egyes kisebb államokban a parlamenti szólásszabadság alkotmány-szerűleg ma sincs enuncziálva. (Kein Mitglied des Landtages oder einer Kammer eines zum deutschen Reich gehörigen Staates darf ausserhalb der Versammlung, zu welcher das Mitglied gehört, wegen seiner Abstimmung oder wegen der in Ausübung seines Berufs gethanen Aeusserungen zur Verantwortung gezogen werden.) Nem hallgatható el, hogy ezen német birodalmi büntető törvénykönyv most idézett szakaszának nem valami szerencsés szövegezése azon hiedelmet keltheti, miszerint a parlamenti tag szavazataért maga a parlament által feleletre vonható, mi pedig a képviselői tiszttel jelleget, természetével merőben ellenkeznék. E szempontból sokkal szerencsésebb az 1867. december 21-iki osztrák alaptörvény 16. §-a 2. szakaszának rendelkezése, mely szerint a Reichsrath tagjai szavazataikért egyáltalán nem, parlamenti hivatásuk közben tett nyilatkozataikért pedig csak az illető ház által vonhatók felelősségre. (Die Mitglieder des Reichsrathes können wegen der in Ausübung ihres Berufes geschehenen Abstimmungen niemals, wegen der in diesem Berufe gemachten Aeusserungen aber nur von dem Hause, dem sie angehören, zur Verantwortung gezogen werden.)

Hazai jogfejlődésünkben a képviselői szólásszabadság kialakulásának egyes mozzanatait tekintetében utalok Jellinek Arthur ismert művére (A mentelmi jog), s csak annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy nálunk a szólásszabadság, azon összefüggésnél fogva, mely országgyűlés és megye közt meg volt, illetve a megyék követválasztási és utasítási joga folytán, a megyei gyűlések szólásszabadságából vezettetett le. Megilletvén a megyét az utasításadási jog a követtel szemben, ezen utasításokat megadó országgyűlés a szabad nyilatkozás jogát nem nélkülözhetette mindazon országos ügyek tekintetében, melyek az országgyűlés tanácskozásainak tárgyát képezendik. Ezért mondhatta Deák Ferencz 1835. június 16-iki beszédében, hogy a megyei gyűléseken készülvén az utasítások s a követek azokat teljesíteni tartozván, ez utóbbiak szabadszólása «csak a megyékbeli szabadszólásnak lehet resultatuma».

Nem látjuk tehát a rendi alapon képezett országgyűlésünk részére követelt szólásszabadságban még annak kellő kidombo-

rodását, hogy ezen kiváltság a parlamentet funkciójában fogva szükségszerűleg, eredeti módon illeti meg, hanem úgy, mint általában az egész, mentelmi jog neve alatt ismert kiváltságok, az a nemesi szabadságból folyó személyes privilégium jellegével bír. E felfogással a modern népképviselői alapon képezett országgyűlés szakít, a mennyiben utóbbi a mentelmi jogot általában nem személyes privilégiumként tekinti, hanem mint a parlamentet hatalmának, saját hatáskörének megvédésére megillető kiváltságot. Mint a képviselőház 1867-iki tizes bizottságának jelentése mondja: az «nem annyira az egyéni mentességnek előjoga, mint inkább a törvényhozó testület politikai teljes szabadságának és függetlenségének elengedhetlen feltétele és következménye».

Alkotmányunk legújabb (1867 utáni) korszakában az 1867: XII. t.-cz. 47. §-a, mely a delegációk tagjainak mentelmi jogát szabályozza, az egyedüli törvényes rendelkezés e tekintetben. E szerint u. i. «a bizottságok tagjai a közösekül kijelölt ügyeknek tárgyalása közben tett nyilatkozataikért feleletre soha nem vonathatnak» stb. A parlament elvi álláspontját kifejezi továbbá a képviselőház 1867. évi november 18-iki határozattal elfogadott bizottsági jelentés, mely szerint «a mit az országgyűlési tag, mint ilyen, a házban és házon kívül mond vagy tesz, azért csak az országgyűlés és pedig annak azon háza által vonatik feleletre, a melyhez tartozik». Kiegészíti ezt a büntető törvény 19. §-a, mely szerint «az országgyűlés, úgyszintén a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottság tagjainak mentelmi jogát a jelen törvény nem érinti». Mindezekre alább visszatérek.

A feleletmentesség ezek szerint azt foglalja magában, hogy a parlamenti tag parlamenti hivatása gyakorlatában tett nyilatkozataiért csak a parlament illető háza által vonható felelősségre s a feleletrevonásnak minden más fórum előtti módja ki van zárva.

Értelme a kiváltságnak az, hogy a büntető törvénykönyvben egyes jogsértő tényekre megállapított büntetések nem alkalmaztatnak, a mennyiben e jogsértő tényeket a képviselő parlamenti nyilatkozatában követi el. Vagyis e tények jogsértő jellegüket azért el nem vesztik, hanem csupán büntethetőségük van kizárva. Az állam eltekint attól, hogy büntető hatalmával

üldözzön egyes jogsértő tényeket, melyeket a képviselő követ el, miután más, magasabb állami érdekek ezt így kívánják. Így követeli a parlamenti hivatás szabad gyakorlata, hogy t. i. a képviselő ne legyen a büntethetőség által a közérdek, közjó előmozdítását célzó, ellenőrző, bíráló tevékenységében korlátozva. Így a kiváltság csak a büntethetőség kizárásában áll, de nem abban, hogy ama jogsértő tények, melyek a képviselő által parlamenti hivatásában, nyilatkozatai folyamán elkövetetnek, ezen jogsértő jellegüket is egészben elveszíténék. Így Binding (*Die Privilegien der Strafflosigkeit* 14. l. Handbuch I. 679. l.), Liszt (*Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, VI. kiad. 90. és 163. l.), H. Meyer (*Strafrecht* 21. §.), Bar (*Redefreiheit der Mitglieder gesetzgebender Versammlungen*) stb. A képviselői hivatás természetete, melynél fogva ő arra van hivatva, hogy a végrehajtó hatalom kezelőinek, azok közegeinek eljárását is folyton éber, bíráló figyelemmel kísérje, kizárja annak feltevését, hogy ő, ha kritizáló, gáncsoló eljárása közben oly kifejezést használ is, mely egy magánszemélynél büntetendő lenne, más célból, mint hivatásának gyakorlásaért, köteleességteljesítésből használta e kifejezéseket. A *præsumptio juris* itt tehát az, hogy ő csak az alkotmányjog által ráruházott jog, illetve kötelesség gyakorlásában jár el. Lehet azonban, hogy a képviselő nem a végrehajtó hatalom kezelőivel, azok közegeivel, eljárásukkal szemben, hanem más, harmadik személyekkel szemben használ oly kifejezéseket parlamenti beszéde folyamán, mely alkalomból amaz alkotmányszerű bírálati, ellenőrzési jog gyakorlata meg nem állapítható. Az abszolút parlamenti felelőtlenség azonban ily esetekre is mellőzi a közönséges jog szerint beállandó következményeket, mi mellett a nyilatkozat büntetlenségének kritériuma tisztán külső, formai vagyis egyfelől a parlamenti tagság, másfelől a nyilatkozatnak a parlamentben történte által van adva. Úgy hogy, mint Binding kifejti (I. m. 17. l.), a büntetőjogi üldözés alóli *exemptio* tulajdonképen ott kezdődik a képviselőre nézve, midőn parlamenti tisztét, hivatását szándékosan arra használja fel, hogy a büntetőtörvénybe ütköző tényt kövessen el, vagyis a hol a képviselőnek hivatása általi kétségtelen fedezése véget ér. (Hasonlóképen Seidler, i. m. 89. l.) (Az abszolút parlamenti felelőtlenség kimondására a parlamenti hivatás gya-

korlásának teljes biztosítása, mint óhajtott cél, vezette az alkotmányozókat. Korábban azonban, nevezetesen egyes német alkotmányokban, nem volt ismeretes. Így az 1820-iki hesszeni alkotmány 83. §-a szerint a szabad véleménynyilvánítás nem véd a rágalmazási vádak ellen, melyeket egyesek a parlamenti nyilatkozatban találnának. Ily esetekben az egyeseknek fenmarad panaszjoguk, mely őket rágalmazások ellenében a törvény szerint megilleti. — Az 1816. május 5-iki szász-weimari alaptörvény 68. §-a szerint senki se vonható ugyan felelősségre a rendi gyűléseken tett nyilatkozataiért; magától értetőnek mondja azonban a törvény, hogy a fejedelem megtámadása, vagy a kormány, avagy egyesek megsértése tilos és a fennálló törvények szerint büntetendő. Hasonlóképen az 1819. szeptember 25-iki württembergi alkotmány. És a frankfurti nemzetgyűlésben is erős hajlandóság mutatkozott a magánszemélyek ellen elkövetett jogsérelmeket a rendes birói útra terelni, illetve azokat a mentesség alól kivonni; csak csekély többséggel sikerült ez irányzat ellenében a feltétlen parlamenti szólásszabadság elvét proklamálni.)

Mellőzöm vitatni azt a kérdést, szubjektív jog-e a felelőtlenség (mint Jellinek, Seidler, G. Meyer állítják), vagy csak objektív jogtételekkel állunk szemben, melyeknek mintegy reflex hatásaként áll elő a képviselő kivételes állása (Laband, Bornhak); azonban hangsúlyoznom kell, hogy a kiváltság jogi természetének különböző felfogásától függ a szólásszabadság hatáiraival kapcsolatban felmerülő, később felemlítendő, több vitás kérdés mikénti eldöntése, a szerint, a mint vagy csak a büntetethez képest tekintik kizártnak a képviselővel (de csakis vele) szemben, míg maga a tény, nyilatkozat azért jogellenes voltát, kriminális jellegét el nem veszti, vagy pedig a személyi büntetethez képest kizárásán túlmenőleg magának a parlamenti nyilatkozatnak kriminális jellegét tagadjuk, azt nem jogsértőnek tekintjük.

A pozitív jogok rendelkezése szerint a feleletmentesség kiterjed ezek szerint a parlamenti tagnak nemcsak szavazatára, ami az elől kifejtettek szerint természetes, hanem parlamenti hivatásának gyakorlata közben tett nyilatkozataira is. A ki esetleg felségsértő indítványt, javaslatot tesz, ép oly kevésé vonható

felelősségre, mint az a képviselő, ki azt szavazatával támogatná. A nyilatkozat lehet szóbeli, s ez esetben a beszédeket s közbekiáltásokat egyaránt védi a feleletmentesség. Megjegyzendő, hogy nem fogadható el Seydel-nek amaz álláspontja (Annalen des deutschen Reichs 1880. 403. l. és Commentar zur Reichsverfassung 221. l. hasonlóképen Poenne: Staatsrecht des deutschen Reichs 270. l.), mely szerint ha a képviselő a nélkül fog beszédébe, hogy szólásra joga lenne, ily beszéde folyamán tett kijelentéseiért nem védi a mentesség, mert hiszen a képviselő ez esetben is kétségtelenül hivatása gyakorlatában van s legfeljebb a tanácskozási rend megsértése, a fennálló szabályok, elnöki intés figyelmen kívül hagyása miatt lehet vele szemben eljárni a ház fegyelmi hatalmánál fogva. Sőt még a szó egyenes megvonása után tett nyilatkozatok se szolgáltatathatják ki az országgyűlési tagot a közhatósági üldözésnek, mert a szómegvonás is, mint fegyelmi eszköz, nem szünteti meg a hivatásszerű gyakorlatban való maradást. Nyilatkozatok alatt általában mindenemű kijelentések értendők, tehát nemcsak vélemények, hanem tények állítása is stb. A vélemény és nyilatkozat közti különbség gyakorlati jelentőségüvé vált a porosz főtörvényszéknek a Waldeck-féle perben 1866. évi január 29-én kimondott ítélete által. Ugyanis a porosz alkotmány 84. szakasza szerint a kamarák tagjai a kamarákban tett szavazataikért soha, ott nyilvánított véleményeikért pedig csak a kamarák által vonhatók felelősségre az ügyrend alapján. A főtörvényszék fenthivatkozott ítélete ezen szakasznak oly értelmezést adott, hogy «vélemények alatt csak a gondolkodási képesség eredményei érthetők, nem pedig tények állítása és terjesztése». E szerint ha egy képviselő egyesekre sértő véleményeket nyilvánít, ezért nem vonható ugyan bíróilag felelősségre, de igen ha nem véleményt nyilvánít, hanem oly tényeket állít, terjeszt, melyek valaki ellen büntető eljárás megindítását tennék szükségessé vagy őt megvetésnek tennék ki, szóval ha rágalmaz.

A nyilatkozat azonban lehet írásbeli is, esetleg konkludens tényekben jelentkező nyilatkozat «per omissionem». Hogy az ily konkludens tényekben jelenkező nyilatkozatok is a feleletmentesség védelme alatt állnak, azt elismerte a német birodalmi gyűlés a Liebknecht-eset alkalmából, ki, midőn az új birodalmi

gyűlési palotában tartott első ülésen a birodalmi gyűlési tagok az elnök által a császár éltetésére felhivattak, ülve maradt. Levetzow elnök a sociáldemokrata képviselő ez eljárását nem a német erkölcsöknek megfelelőnek, a ház tradícióival kirívó ellentétben állónak jellemezte és sajnálatát fejezte ki, hogy nem rendelkezik megfelelő eszközökkel arra nézve, hogy ily eljárást érdeme szerint megtoroljon s hasonlóknak elejét vegye; mindazáltal a birodalmi gyűlés Liebknecht felségsértés miatti kiadását megtagadta, az ügyrendi bizottság azon álláspontnak adván kifejezést, hogy nyilatkozatok alatt nemcsak szóbeli nyilatkozatok értendők, hanem konkludens tényekben jelenkezők is. A bizottság s a birodalmi gyűlés is azon álláspontra helyezkedtek, hogy Liebknecht ülve maradása a felelőtlen nyilatkozatok köréhez tartozik, mert «e ténye a ház elnöke által annak összes tagjaihoz intézett felhíváshoz kapcsolódik» és «ennek természetén nem változtat azon körülmény, hogy a válasz negatív ütött ki».

Kiemelendő, hogy nem a hely, hanem az, hogy parlamenti hivatásának gyakorlatában van-e a képviselő, mérvadó a feleletmentesség tekintetében. Ezért míg egyfelől védi a mentesség a képviselőt nemcsak a parlamenti helyiségben (és pedig úgy a plenum-ban, mint az osztályokban, bizottságokban) tett nyilatkozataiért, hanem azon kívül is, a mennyiben parlamenti hivatásának gyakorlatában van, tehát enquêteken, a parlamentből a fejedelelemhez menesztett küldöttségekben résztvéve; addig másfelől a parlamenti helyiségben tett nyilatkozatot sem fedi a mentesség, mihelyt a hivatásszerű gyakorlaton kívül esik. Így az üléseken kívül, bár a parlamenti helyiségben akár képviselők, akár a parlamenten kívül állókkal szemben elkövetett sértések nem fedetnek a mentesség által. (L. Seidler i. m. 85. l. Hubrich: Die parlamentarische Redefreiheit u. Disciplin 361. s köv. s az ott idézett irodalmat.)

Az angol parlamenti jog szerint, a parlamenti tagoknak a parlament helyiségében nem hivatásuk gyakorlása közben tett, tehát magánjellegű nyilatkozataikért is a parlament előtt kell helyt állniok, vagyis egy parlamenti tag által a parlamenti tárgyalásokon kívül, de a parlament helyiségében tett becsületsértés nem a közönséges bíróság elé, hanem a parlamenthez tartozik.

Ez azonban az angol jogfejlődés amaz irányából magyarázható, mely szerint a parlament maga örökdik a legszélesebb keretekben saját méltósága, tekintélye, minden a parlamenti helyiségben történő esemény felett s az ország közönséges bíróságai ezekről tudomást nem vehetnek, ítélkezésük körébe nem vonhatják. Egyébiránt a hivatásszerűségeen kívül eső nyilatkozatok büntetethetősége itt is elismertetik, csak hogy a büntetést maga a parlament szabja ki.

A kritériumot tehát mindig az képezi, vajjon a képviselő hivatásának gyakorlásában van-e, itt tétettek-e az illető nyilatkozatok, (dans l'exercice de ses fonctions — in Ausübung seines Berufs). Csak így lehet értelmezni hazai jogunk szerint is a képviselőház fentidézett elvi kijelentésének ama kitételét: «amit az országgyűlési tag, mint olyan, a házban vagy a házon kívül mond vagy tesz, azért csak az országgyűlés által vonathatik feleletre». Az országgyűlési tag, mint ilyen, természetsszerűleg csak akkor jelenkezik, ha hivatásának gyakorlásában van, legyen az akár magában a parlamentben, vagy annak valamely osztályában, bizottságában, akár a parlamenttől nyert megbízatás, kiküldetés folytán, akár a fejedelemhez menesztett küldöttségben is. Hogy parlamenti határozatunk is így fogandó fel, mutatja az is, hogy a törvényhozói hivatás gyakorlásának hangsúlyozását a határozat második pontjában, a sérthetlenségnél megtaláljuk. Meg kell azonban ehelyütt jegyezni, hogy az 1878. évi XII. tcz. fentidézett 47. §-ának határozománya a szólásszabadság ily szélesebb körü megállapítását nem foglalja magában, mert az csak «a közösekül elismert ügyeknek tárgyalása közben tett» nyilatkozatokérti feleletmentességet állapítja meg.

A feleletmentesség természete hozza magával azt is, hogy az általa védett parlamenti nyilatkozatnak, beszédnek az illető parlamenti tag által magánminőségében való ismétlése, fentartása szintén nem képezhet büntetendő cselekményt, mert az ellenkező elfogadása, mint a képviselőház 1878. évi május 24-iki ülésében elfogadott mentelmi bizottsági jelentés mondja: «csak az immunitás megkerülése, a közvetlenül per tárgyává nem tehető beszédnek közvetett uton megboszulása volna».

Hogy a feleletmentesség a képviselőnek választóihoz intézett beszédeiben, jelentéseiben foglalt nyilatkozatokra ki nem

terjed, ezt általánosan elismerik, nem lévén a képviselő ez alkalommal törvényhozói hivatásának gyakorlatában. Hazai parlamenti gyakorlatunk is elismerte, hogy miután a képviselőnek választóival való érintkezése törvényhozói működésnek nem tekinthető, a feleletmentesség itt nem fedi. De elismerte ezt a Curia is Doda Trajának választóihoz intézett levele folytán indított sajtóperben 1889 május 9-én 3837. sz. a. hozott ítéletében, hangsúlyozván, hogy míg a törvényhozói működés közben tett nyilatkozata a ház elnökének ellenőrzése alatt állanak, addig a választókkal való érintkezés, a feleletmentesség elvének kiterjesztése mellett oly tér lenne, melyen törvénybe ütköző kijelentések minden korlát és felelősség nélkül tehetők s rámutatván másrészt a lényeges különbségre, mely a követek kötelességszerű jelentése és a modern képviselőnek választóival való önkéntes érintkezései közt fennáll.

A képviselőház fentebb idézett elvi kijelentésének kevésbbé szabatos volta («amit az országgyűlési tag, mint olyan, a házban és házon kívül mond» stb.) teszi érthetővé a több parlamenti felszólalásban nyilvánuló irányzatot, mely a feleletmentességet fenti elvi kijelentés alapján a választókkal való érintkezésekre is kiterjeszteni akarta. Az országgyűlési tag kétségkívül mint olyan számol be választóinak, velők mint országgyűlési tag érintkezik. Helyesen azonban, mint már említém, a kitételnek csak oly értelmezést lehet tulajdonítanunk, mely a feleletmentességet a törvényhozói működésre magára korlátozza. Így magyarázta parlamentünk is, kifejezván ezzel azt, hogy nem minden képviselői minőségben véghezvitt ténykedést fed a mentesség, hanem csak azt, mely a törvényhozói hivatásra irányul s egyben azt is, hogy nem a képviselő személyes privilégiumáról van szó, hanem magának a parlamentnek kiváltságáról, a kiváltság csak annyiban foglalhat helyet, amennyiben a parlament hatáskörének védelmére szükséges.

Míg az uralkodó német közjogi felfogás a mentességet nem terjeszti ki a pártkörök értekezleteire (l. Hubrich: i. m. 365. l. Binding: i. m. 676. l. Merkel: i. m. 282. l. Bornhak: Preussisches Staatsrecht I. köt. 398. l.), addig hazai parlamenti gyakorlatunk a mentességnek ily kiterjesztő hatályt adott, mert «a pártkörben való értekezlet az országgyűlési tanácskozások elő-

készítése lévén, a tárgyalási szabályokon kívül egyéb korlátozást nem tűr és a szólásszabadság a pártkörben a parlamentárizmus céljaira nézve ép oly nélkülözhetlen, mint az országgyűlési tanácskozásokon. Mindkettőre nézve fennáll — az ellenkezőnek birói vizsgálatát kizáró — vélelem, hogy a képviselő azt, amit elmond, legjobb meggyőződése szerint s a közjó szempontjából mondja.» (A képviselőház 1878 május 24-iki ülésében elfogadott mentelmi bizottsági vélemény.)

Kétségtelen, hogy az országos ügyeknek a pártkörökben való előzetes megvitatása a parlamentárizmussal együtt jár, hisz a parlamentben helyet foglaló souverén akaratelhatározás irányánál az egyes képviselők által követendő magatartás a pártkörben határoztatik el. De azért, bár ilykép a pártértekezletek a parlamenti tárgyalásnak mintegy mellőzhetlen bevezetését képezik, mégse lehet azokat a szólásszabadság szempontjából magával a parlamenti tárgyalással teljesen azonos tekintet alá vonni.

A parlamentben abszolút feleletmentesség nincsen; a parlamenti tag, bármily illuzóriussá tegye a gyakorlat esetleg a parlament hatalmát saját tagjai felett, mégis elvileg alá van vetve e hatalomnak, felelősséggel tartozik nyilatkozataiért magának a parlamentnek. Az egyes államok eltérő parlamenti gyakorlata szerint látjuk e hatalmat esetleg majdnem semmivé zsugorodni, de látjuk, mint Angliában, teljes szigorúságában is, egész a parlamenti tag végleges kizárásaig menőleg, ha parlamenti viselete által annyira ama színvonal alá szállna, mit a parlament tagjaitól megkövetel. A pártkörben a szólásszabadságnak megfelelő ellensúlyozója nincs, már pedig a fesztelenebb, bizalmasabb jellegű magántanácskozmány szónoka különben is hajlandóbb kevésbé válogatni kifejezéseiben. A párt nem államjogi testület, lényegileg csak magánértekezlet; souverén akaratelhatározásnak csak a parlamentben van helye s az, hogy a képviselők hivatásuk körébe eső tárgyak felett tanácskoznak, nem elég indok a pártbeli szólásszabadság elismerésére, mert akkor logikusan nem lehet azt megtagadni a pártkörön kívüli magánjellegű megbeszélésektől sem. Véleményem szerint ha egyszer elfogadjuk, hogy a kiváltság csak magának a parlament hatáskörének megvédésére való, eleget teszünk minden kíváncsolomnak, ha ezt ma-

gára a parlamenti tevékenységre korlátozzuk s a kiváltság természetete nem is tűri meg annak ily kiterjesztését.

Kizáratik tehát első sorban a büntető birói üldözés. Kérdés azonban, hogy a parlamenti hivatás közben tett nyilatkozatok teljességgel el vannak-e vonva a büntető birói kognició alól. Felmerülnek itt nevezetesen a következő kérdések:

felelős marad-e a képviselő büntetőjogilag a parlamenti hivatás gyakorlata közben elkövetett felbujtásért; továbbá

a mentesség csak a jogsérelmet elkövető képviselőre terjed-e ki vagy magára az egész parlamenti jogsérelemre összes személyi vonatkozásaival, mely esetben a felbujtók, tettestársak se büntethetők; s a nélkül, hogy a parlamenti hivatás közbeni nyilatkozat maga büntető eljárás tárgyává tétetnék, képezheti-e mégis birói kognició tárgyát ezen parlamenti nyilatkozat, nevezetesen helye van-e beszámításnak (kölsönös becsületsértés esetében, magyar btörvény 274., 275. §.), ítélkezése körébe vonhatja-e a bíróság a parlamenti nyilatkozatot a jogos védelem enunciaciójának kapcsán (btörvény 79. §.) vagy az állított tény vagy kifejezés valódiságának bizonyítása kapcsán (btörvény 263. §.).

Az első kérdés tehát az, büntetőjogilag felelősségre vonható-e a képviselő, ha a parlamentben tartott beszédével oda céloz, hogy másoknál a parlamenten kívül büntetőjogi beszámítás alá eső hatásokat idézzon elő. Tehát felelős-e, ha parlamenti beszédében fejedelemsgyilkolásra hiv fel, annak végrehajtója részére jutalmat ígér s ezen felhívásának eredménye lesz. Az írók, kik e kérdéssel foglalkoztak, igen különböző feleleteket adnak erre. A kik, mint Binding, (Privilegien der Strafflosigkeit, 13. l.) a kiváltság megszorító értelmezése mellett foglalnak állást, ama nézpontról indulnak ki, hogy a felbujtó ténye eredményében vagyis a felbujtott cselekvésében annyira elenyészik, hogy önálló karakterét elvesziti. Binding szerint a képviselő a fenti esetben, a feleletmentesség daczára, mint fejedelemsgyilkosságra felbujtó büntetendő, mert nem ama szavaiért éri őt a büntetés, melyeket a parlamentben elmondott, hanem a gyilkosságot elkövetőre gyakorolt pszichikai behatásért. «Ez a tény — mondja Binding — nem nyilatkozat, nem szóbeli deliktum, hanem egy olyan büntény, melyet szóval nem lehet elkövetni, melynek

azonban látszólag szavak által részesévé lehet lenni. «A képviselő nem azért büntetetik, a mi a parlamentben, hanem a mi azon kívül történik: vagyis a tudatosan előidézett pszichikai behatásért a gyilkosságot elkövetőre, mely behatás egész a gyilkosság elkövetéseig tart.

Binding felfogása ellen azt lehet felhozni, hogy olyan azonosítását a felbujtó és a tettes cselekményének, minőből ő kiindul, a pozitív büntető jogok sem ismerik. Ámbár a felbujtó büntetést a tettes cselekménye határozza meg, nem vesztí el mégis a felbujtás ténye a maga önállóságát. E felfogást többen, így Oppenhof (Kommentar) és Hubrich (Die parlamentarische Redefreiheit und Disciplin 367. l.), is támogatják, utóbbi utalván különösen arra, hogy úgy a pozitív német törvényes intézkedések, mint a ratió legis a kiváltságnak megszorító magyarázata mellett szólnak. Nevezetesen az által, hogy a birodalmi alkotmány 30. szakaszában, valamint a birodalmi büntető törvénykönyv 11. §-ban nem az áll, hogy a képviselő a parlamentben tett nyilatkozatai kapcsán (aus Anlass), hanem hogy nyilatkozatáért nem vonható felelősségre,¹ világosan kifejezést talál a gondolat, hogy a képviselő feleletmentessége a nyilatkozat pusztá tényére korlátozódik. A törvényhozó csak a vita hevében magát esetleg elragadtatni engedőt kívánhatta a felelősség alól felmenteni, de nem az olyan képviselőt, ki tulajdonképeni hivatása körén túllépve hideg számítással a parlamenten kívül állókat büntények elkövetésére igyekszik rábírn.

Binding álláspontja ellen, vagyis a feleletmentesség kiterjesztő magyarázata mellett vannak többek közt H. Meyer (Deutsches Strafrecht 129. l.), Seidler (i. m. 92. l.) hangsúlyozván az utóbbi, hogy a mennyiben a feleletmentesség általában a parlamenti nyilatkozatot védi, semmi elfogadható támpont nincsen arra nézve, miszerint a kiváltságot ne terjesszük ki oly esetre is, midőn a képviselő büntetendő cselekmények elkövetésére hívott fel harmadik személyeket. Az egész kiváltság illuzóriussá tétetnék, ha megengedtetnék, hogy a képviselők parlamenti nyilatkozataikért, azoknak a szerint való büntetőjogi kvalifikálása mellett, vajjon csak egyszerűen szóval elkövetett büntetendő tény, vagy felbujtást foglalnak-e magukban — üldözhetők legyenek.

Ez aggályt ugyan teljesen nem fogadhatjuk el, de kétségtelen, hogy amennyiben a parlamenti nyilatkozat bírói kognició tárgyává nem tehető, némileg aggályosnak mutatkozik a bírói beavatkozást megengedni, mihelyt annak gyanúja merül fel, hogy a beszédben esetleg felbujtás foglaltatik.

A különböző parlamentekben a szólásszabadság megvitatása során ismételve elismertetett, hogy a parlamenti nyilatkozatok büntények elkövetésére való felhívást is foglalhatnak magukban. Az e részbeni mai általános jogállapot mellett nem is lehetne még a felbujtást magukban foglaló beszédek sem kivenni a mentesség alól, bár kétségtelen, hogy büntetendő cselekmények elkövetésére való felhívás egyáltalán nem tartozik a képviselői hivatás keretébe, a szólásszabadság nem arra való, hogy a képviselő tulajdonképeni hivatása körén túllépve, melynek szabad gyakorlatára nyeri a kiváltságot, a házon kívül álló személyekre gyakorlandó jogellenes pszichikai befolyásra használtassék fel.

A szólásszabadság kapcsán további kérdés, hogy a mentesség csak a jogsérelmet elkövető képviselőre terjed-e ki, vagy pedig magára az egész parlamenti jogsérelemre annak összes személyi vonatkozásaival, elvonatván az egészben a bíróság jogi kvalifikálása, kogniciója alól, mely utóbbi esetben a felbujtók, tettektársak se büntethetők, nincs helye kölcsönös becsületsértés esetében a beszámításnak, nem vonható az bírói megítélés alá a jogos védelem enunciaciója kapcsán sem. Mindezen kérdések tekintetében ama jogrendszerek, melyek a mentelmi jog e részleteit már kimerítően szabályozták, eltérő álláspontot foglalnak el.

Láttuk, hogy az angol jog a parlamenti tárgyalások egészét elvonta a bíróságok hatásköréből, nem állván az utóbbiaknak jogában a parlamentben történőket egyáltalán bírói megismerésük körébe vonni. Ezt tehette is, miután maga a parlament bir bírói hatalommal a kiváltságait, akár egészét, akár egyes tagjait megsértőkkel szemben. A francia jog, eleinte a személyes mentesség elvéből kiindulva, később a hatalmak elválasztásának theoriája alapján szintén kizárta a bíróságok kognicióját a parlamenti nyilatkozatok tekintetében s ez elvet mind máig fentartotta. Ez elv következtében kellett a becsületsér-

tésekre fennálló közönséges jogot a parlamenti nyilatkozatokkal szemben megváltoztatni. Mig ugyanis a Code pénal 471. cikkének 11. bekezdése szerint becsületsértések csak abban az esetben büntethetők, ha a sértő erre nem provokáltatott a sértett fél által, az 1822. évi márczius 25-iki törvény a parlamenti tag ellen, parlamenti hivatására irányulólag elkövetett minden becsületsértést feltétlenül büntetni rendeli, tehát tekintet nélkül arra, hogy a sértő a képviselőnek valamely parlamenti beszéde által volt-e erre provokálva vagy sem. (L'outrage fait publiquement, d'une manière quelconque, à raison de leurs fonctions ou de leur qualité, à un ou à plusieurs membres de l'une des deux chambres est puni d'un emprisonnement de quinze jours à deux ans et d'une amende de 100—4000 francs.) Tehát a bíróság egyáltalán nem is jöhet abba a helyzetbe, hogy a parlamenti beszéd tartalma felett, ama kérdésben, vajjon foglalt-e az magában provokálást vagy sem, ítéljen. Hogy a bíróság a parlamenti nyilatkozatokat egyáltalán nem vonhatja kogníciója körébe, a francia jog következetesen fentartotta. (A Seidler által — i. m. 32. l. 1. alatt — s őt követve Hubrichtől is — i. m. 345. l. 88. alatt — idézett eset azonban, midőn a semmitőszék egy bíróságnak amaz eljárását, melynél fogva egy parlamenti határozat bírálatába bocsátkozott, mint excès de pouvoir-t, semmisnek jelentette ki, nem tartozik ide, mert itt nem a parlamenti szólásszabadság forog kérdésben, hanem magának egy parlamenti határozatnak, ténynek, egy «acte de parlement»-nak bírálat alá vétele, a mi annál fogva, hogy a törvényhozó szerv az állami élet legmagasabb sférájában mozog, nem engedhető meg.)

Míg az angol és francia jog e részben lényegileg meg-egyező álláspontra helyezkedett, igen eltérők a német államjogi és büntetőjogi írók e részbeni nézetei. Mert míg az angol bill of rights 9. cikke s a francia hatalomelválasztási teoria alapján kiképződött gyakorlat egész határozottan kivonja a parlamenti nyilatkozatot minden bírói vizsgálat alá vehetés alól, addig a német és ezt követő osztrák positiv jogi szabványok mit sem tartalmaznak arra nézve, hogy a mentesség csupán a képviselő büntetőjogi felelősségrevonását zárja-e ki, vagy pedig kiterjed a parlamenti tárgyalások folyamán tett nyilatkozatok egészére

objektíve véve, vagyis a parlamenti nyilatkozat utólagos materiális vizsgálata a büntető bíró által helyet foglalhat-e vagy sem. — Maga a judikatura se tudott e részben egyértelmű álláspontra helyezkedni. A lipcsei Reichsgericht tágabb értelemben fogta fel a mentességet (1881. márczius 5-iki ítéletében), azon eset alkalmából, hogy egy szerkesztő lapjában sértő kifejezésekkel illetett egy képviselőt, ennek a képviselőházban őt érintőleg használt nyilatkozatai miatt. A bíróság, kölcsönös becsületsértés esetét látván fennforogni, a német büntető törvénykönyv 199. §-ának alkalmazásával a szerkesztőt felmentette a becsületsértés alól. A főtörvényszék azonban megváltoztatta ezen ítéletet, indokolván ezt azzal, hogy a bíróság a képviselő nyilatkozata felett hivatva érezte magát bírálatot gyakorolni, már pedig nem lehet a képviselő nyilatkozatát rágalmazásnak vagy becsületsértésnek kvalifikálni, mert ez esetben a képviselő alá lenne vetve a büntető törvénynek. E felfogás szerint a birodalmi büntető törvénykönyv 11. §-a nemcsak a büntethetőséget zárja ki, hanem általában a büntető törvény alkalmazását a mentelmi jog által fedett cselekményekre, miután az érintett szakasz, mint a büntető törvény bevezető részében helyet foglaló, egyáltalán a törvény alkalmazhatásának határait jelöli ki. A Reichsgericht kijelentette továbbá (1881. február 5-iki ítéletében), hogy a mennyiben a képviselő hivatása gyakorlata közben elkövetett büntetendő cselekménnyel vádoltatik, a képviselő által erre becsületsértés miatt indított perben az állított tények valóságának bizonyítása sem foglalhat helyet, ha a képviselő parlamenti nyilatkozatának jogi minősítése válnék ennek folytán szükségessé.

A birodalmi főtörvényszéknek a mentességet kiterjesztő, tehát a parlamenti nyilatkozatot a bírói kogníció alól egészen elvonni kívánó álláspontja mellett a német jogászok többje szállt sikra, így Olshausen (Kommentar, 1. jegyzet a 11. §-hoz), Merkel (Deutsches Strafrecht 283. l.), mondván, hogy az illető nyilatkozatok nem képeznek büntethető cselekményt, tehát velök szemben kompenzációnak helye nem lehet, Fuld (Gerichtssaal 1883. 532. s. köv. l. és Archiv für öffentliches Recht IV. kötet 346. l.) Liszt (Lehrbuch 92. s. köv. l.) és mások.

Másfelől azonban a mentesség megszorító értelmezése mel-

lett történetek felszólalások, hivatkozván arra, hogy a kiváltság csak a képviselőnek birói üldözését zárja ki, a parlamenti nyilatkozat azonban materialiter nem szűnik meg a büntető törvénykönyvbe ütköző lenni s a mennyiben magának a képviselőnek felelősségrevonása mellőztetik, a bíróságnak nem kell tartózkodnia attól, hogy a fentérintett kérdések kapcsán a képviselői nyilatkozatot büntetőjogilag méltassa. Így Binding (*Privilegien* 14. l. *Handbuch* I. köt. 678. l.), H. Meyer (*Lehrbuch* 169. l.), Bornhak (*Staatsrecht* I. köt. 400. l.), Seidler (i. m. 81. s köv. l.), Schwedler (*Parlamentarische Rechtsverletzungen* 26. s köv. l.). E felfogás lényegileg azon alapul, hogy ha a bíróság a parlamenti nyilatkozatot jogi megítélés alá vonja is, ha objektive saját foruma elé vonja a jogtalan tény, ez által még magát a képviselőt nem vonja felelősségre, nem történhetvén meg semmi-kép a képviselőnek magának elítéltetése. Seidler (i. m. 82. l.) annak igazolására, hogy a személyes felelőtlenség valamely cselekmény jogtalan volta feletti prejudiciális birói kognició által nem érintetik, hivatkozik a miniszterek elleni vádemelésre, mely helyet foglal a felelőtlen fejedelemnek jogellenes kormányzati cselekménye miatt, s mely által a fejedelem felelőtlensége nem érintetik, szerinte az, hogy a miniszter itt nem mint felbujtó, hanem mint önálló tettes jelenkezik, nem változtatván ama körülményen, hogy a perben a fejedelem jogellenes kormányzati cselekménye felett kell prejudiciális ítéletet mondani. Véleményem szerint ezen analogia nem helytálló s a kérdésnek csak szükségtelen komplikálására vezet. Lehetetlen az általános büntetőjogi elvek alkalmazásával a jogtalan, alkotmányellenes rendeletet kiadó fejedelmet a tettes, az ily alkotmány sértést javasoló minisztert pedig a segéd, bünszerző, vagy felbujtó tekintete alá foglalnunk. A fejedelem felelőtlensége, mely őt annál fogva, hogy magában a szuverén működés főmozzanatait egyesíti, az állam egységes öntudatát képviseli, szükségszerűleg megilleti, más mint a képviselő felelőtlensége, mely egyébiránt is elvégre nem teljesen abszolút felelőtlenség, fenmaradván a házzal szembeni felelősség, a mennyiben parlamenti hivatását tudatosan jogsértő irányban gyakorolja. A képviselőnek csupán szavazataért való felelőtlensége, mely által szuverén természetű funkció részesévé válik, volna hasonlítható a fejedelmi felelőt-

lenséghez. De különben is, azon alkotmányos elvnel fogva, hogy a fejedelem miniszterei nélkül mit sem tehet, személye annyira elmerül a kabinetben, kormányában, hogy bár minden az ő nevében történik, a miniszteri felelősség esetében is nem a fejedelmi tény jogszerűtlensége domborodik ki, hanem a miniszteri funkció önállósága következtében a miniszternek amaz eljárása, hogy a koronának jog-, alkotmányellenes, az országnak kárára levő tanácsot adott.

Mindezen kérdésekre a feleletmentesség czéljának szem előtt tartása mellett adhatunk kielégítő feleletet. Miután a kiváltság feladata a képviselői hivatás zavartalan gyakorolhatóságát biztosítani, mindazon esetekben, midőn ennek veszélyeztetése forog szóban, kizártnak kell tartanunk a képviselői beszéd, nyilatkozat feletti birói kogniciót. Már pedig a képviselő nemcsak akkor zavartatik meg hivatásának szabad gyakorlatában, ha ő maga büntetőjogilag felelősségre vonatik, a mit ma már a pozitív jog kifejezett rendelkezései zárnak ki, hanem akkor se fogja teljes szabadsággal teljesíthetni funkcióját, ha tudja azt, hogy parlamenti nyilatkozataiért máskép, indirekt úton őt joghátrány érheti. Nem lehet ugyanis tagadni, hogy például egy parlamenti beszédben foglalt sérelmet viszonzó becsületsértés elleni vád esetében a képviselő által bepanaszolt-nak a parlamenti beszédben foglalt sértő provokációra hivatkozással való felmentése igenis alkalmas a képviselőt szabad nyilatkozási jogában korlátozni, mert a felmentő ítélet egyfelől a képviselő parlamenti tevékenységének megbélyegzése lenne, de másfelől büntetőjogilag a parlamenti nyilatkozatnak a képviselő terhére írását foglalná magában, egyébként nem lehetvén helye egyáltalán a kompenzációnak. Hasonlóképen indirekt joghátránynyal sujtaná a képviselőt és alkalmas lenne őt szólásszabadságában korlátozni, ha a képviselő által egy magánszemély ellen a miatt indított büntető perben, hogy a képviselő parlamenti nyilatkozatában a büntető törvénybe ütköző tény foglaltatik, az állított tény valódiságának bizonyítása megengedtetnék s ennek folytán a képviselő által bevádolt egyén felmentetnék. Ez esetben is a képviselői nyilatkozat büntetőjogilag terhére rovatnék s megbélyegzését vonná maga után, nem lévén kizárva a képviselő által bepanaszolt egyén részéről még a

hamis vád miatti megtorlás sem. Ugyanez az eset forog fenn akkor is, ha a büntető törvény (mint a német birodalmi btörvénykönyv 193. §-a) a becsületsértés büntethetőségét azon okból zárja ki, mivel a becsületsértéssel vádolt jogos érdekeinek védelmében járt el. Vagyis lényegileg minden oly esetben a szólásszabadság korlátozását kell fennforgónak tekintenünk, midőn a parlamenti nyilatkozat bírói kognicziójából a képviselőre joghátrány származik. (Hasonló eredményre jut Hubrich, i. m. 350., 392. l.).

Nem vélem elfogadhatónak nevezetesen Seidlernek (i. m. 90. l.) amaz álláspontját, mely szerint mindezen esetekben nem állunk szemben a képviselő egyéni jogkörét érintő jogi eredménnyel, hanem csupán a képviselő által bevádolt egyénnel szemben hozott felmentő ítélet reflex hatásával a képviselőre nézve. Kétségtelen azonban, hogy a jogos védelem, a valóság bizonyítás folytáni felmentés joghátránnyal jár a panaszló képviselőre nézve, mert megfosztja az őt különben erőszak vagy becsületsértés ellenében megillető jogvédelemtől.

Kérdés, hogy a jogsérelmet magában foglaló parlamenti beszédre felbujtók vagy részesek elleni eljárás érinti-e a parlamenti szólásszabadságot, illetve e kérdéssel kapcsolatban tehető-e a parlamenti beszéd bírói kogniczió tárgyává. Figyelembeveendő itt különösen ama körülmény, hogy a felbujtó cselekménye csupán a felbujtott véghezvitt jogsértő ténye folytán lesz így vagy amúgy büntethető és így lehetetlen a bíróságnak a felbujtó megbüntetése tekintetében eljárni a nélkül, hogy a felbujtott tényét, a parlamenti nyilatkozatot, az abban foglalt jogsérelmet bíróilag ne minősítené. A mennyiben a személyi büntethetőség kizárása daczára a parlamenti nyilatkozat jogsértő jellegét általában megszüntnek nem tekintjük, nem vehetjük a kiváltság sértésének, ha a bíróság a tettestársak vagy felbujtók ellen eljár, bár ez természetsszerűleg a parlamenti nyilatkozat jogsértő voltának elfogadását foglalja magában, feltéve, hogy magára a képviselőre nézve ebből joghátrány nem származik. Indokolja ez álláspontot nemcsak az, hogy a felbujtó ténye jogilag egészen önálló, külön tény, bár minősítését a tettes véghezvitt bűncselekményétől nyeri, hanem az is, hogy valóban nincs indok a képviselőknak parlamenti hivatásukra

való tekintetből adott büntető üldözés alóli exemptionot más személyek egész körére kiterjeszteni. Különösen visszásságra adna alkalmat a felbujtó elleni büntető eljárás kizárása oly büntető jogrendszereknél, melyek, mint az osztrák büntető törvénykönyv, a büntetendő cselekményekre való rábírást, ha az eredménytelen maradt is, büntetni rendelik; ez esetben ugyanis az eredménytelen felbujtás büntethető lenne, míg ha a felbujtás eredménynyel járva, parlamenti jogsérelem történt, a felbujtó üldözése kizárva maradna. A tettestársak, felbujtók elleni eljárást megengedik Liszt (i. m. 116. l.), Olshausen (i. m. 6. jegyzet) utóbbi azonban e kérdésben ellenkezésbe jut azon korábban kifejezett álláspontjával, melynél fogva nemcsak a büntethetőséget tartja kizártnak a parlamenti nyilatkozattal szemben, hanem azt egyáltalán a büntető törvénykönyv uralmán kívül helyezi.

Mindezek folytán azon eredményhez kell jutnunk, hogy a képviselői hivatás természete nemcsak magának a képviselőnek büntetőjogi felelősség alól való mentességét követeli, hanem a parlamenti nyilatkozat feletti birói kogniczió kizárását kívánja minden oly esetben, midőn az a parlamenti tagra nézve akár indirekt joghátrányt foglalna magában. Csak helyeselnünk kell ez álláspontból kifolyólag a franczia jog fentérintett állásfoglalását, mely a parlamenti tag ellen elkövetett becsületsértést feltétlenül, tekintet nélkül arra, hogy a sértő provokálva lett-e a parlamenti nyilatkozat által, vagy sem, büntetni rendeli. Mert mindenesetre sokkal kisebb veszély rejlik abban, ha a parlamenten kívül álló személyek esetleg igazságtalan megtámadások által provokáltatnak, mint hogyha a parlamenti tagnak szabad nyilatkozási jogát mindig ama tekintet fészélezi, vajjon nem találhatnak-e a parlamenten kívül álló egyesek magukra nézve sértést a parlamenti nyilatkozatban s ez által esetleg a köz legvitalisabb érdekei csorbát szenvednek.

A német birodalmi törvényszék álláspontja szerint is tehát a bíróság a parlamenti nyilatkozat jogsértő voltát megállapíthatja, azonban a képviselőre ebből kifolyólag semminemű joghátrány nem állhat elő s mint pusztá ténykörülményt a bíróság tárgyalás körébe vonhatja, nevezetesen felhasználható a parlamenti nyilatkozat bizonyítékul, pl. mint bíróságon kívüli be-

ismerés vagy egy parlamenten kívüli nyilatkozat a parlamentben történt nyilatkozattal azonosságának megállapítására, miután «ama határozmány, hogy a szavazatok és a hivatás gyakorlata közben használt parlamenti nyilatkozatok a gyülekezeten kívül nem büntethetők, materiális jogi megállapítás és nem akadályozhatja meg, hogy ilyen nyilatkozatokból más tényekre következtetések vonassanak és más tényekre bizonyítékul felhasználassanak». (1880. október 20-iki határozat.) Sőt megengedhetőnek látja a birodalmi törvényszék a parlamenti nyilatkozatot a képviselő által becsületsértés miatt bepanaszolt egyén büntetésének kiszabásánál ama szempontból is méltatni, hogy mily hatással volt a parlamenti nyilatkozat a vádlott kedélyállapotára, vagyis a parlamenti nyilatkozatban foglalt provokálást mint enyhítő körülményt engedi tekintetbevétni. (1881. márczius 5-iki határozat.)

Már ez utóbb említett határozatban elfoglalt álláspontból látható, hogy tulajdonképen igen finom a határ, mely a parlamenti beszédnek bírói kogniczió alá vonása kapcsán a képviselőre valami joghátrány származását ennek ellenkezőjétől elválasztja.

Mert ha abból, hogy a bíróság a parlamenti nyilatkozatban foglalt provokálást enyhítő körülménynek tekinti a büntetés mérvének kiszabásánál, nem is származik épen joghátrány a váddal fellépő képviselőre nézve, mégis mindenesetre ezen bírói kognicziónak jogkövetkezménye lesz a képviselőre annyiban, a mennyiben a vádlott enyhébben büntetetik s így a képviselőnek a vádlott megbüntetésére irányuló jogában változás, kisebbedés áll be. E nehézségen valóban csak úgy segíthetünk, ha teljesen az angol, illetve francia jog álláspontjára helyezkedve, a parlamenti nyilatkozatot egészen elvonjuk a büntető bírói kogniczió uralma alól, mi azonban a parlament büntető hatalmának az angol joghoz képest való kiterjesztését idegen személyek felett is tenné szükségessé.

Ezekben igyekeztem, tisztelt Jogászegylet, a szólásszabadság határait nézve a büntetőjog szempontjából felmerült vitás kérdéseket röviden érinteni. A felelősségrevonásnak büntetőjogi és már említett fegyelmi fajtái mellett lehetséges még a civiltjogi feleletrevonás is. Kérdés, érinti-e ez s mennyiben a

parlamenti szólásszabadságot s ennélfogva megengedhető-e vagy sem.

Nem ritka eset lehet, hogy a képviselő parlamenti nyilatkozatával egyeseknek anyagi kárt okoz (bizonyos üzleti titkok elárulása, egyesek közgazdasági tevékenységének becsérlése, stb. kapcsán). A német és francia jogászok túlnyomó részének véleménye szerint a magánjogi kártérítési per is kizártnak veendő a parlamenti beszédben foglalt jogsérelem miatt, mert a magánjogi bíró is a szó szoros értelmében felelőssé tenné a képviselőt az által, ha őt kártérítésben marasztalná. Így a németeknél Laband (Staatsrecht I. köt. 571. l.), Seydel (Hirth's Annalen des deutschen Reichs 1880. 404. l.), Fuld (Archiv für öffentliches Recht IV. köt. 441. s. köv. l.), Binding (Staatsrecht I. köt. 676. l.) Ellenkező nézetten vannak azonban Oppenhoff (Kommentar, 6. jegyz. a 11. §-hoz), Ruedorff-Stenglein (Kommentar, 2. jegyz. a 11. §-hoz), Bornhak (i. m. I. köt. 399. l.). A német birodalmi törvény ama kitételénél fogva, hogy a képviselő parlamenti nyilatkozatáért se bíróilag vagy fegyelmileg, «sem egyébként» (oder sonst) felelősségre nem vonható (birodalmi alkotmány 30. cikke), továbbá a birodalmi büntetőtörvény egész általánosságban tartott tilalmánál fogva, mely a hivatásközben tett nyilatkozatot általában rendeli mentesnek a felelősségrevonástól (11. §.) ez álláspont helyessége ellen nem is lehet szólni. Igaz, hogy ezen tilalomnak a büntető törvénykönyvbe illesztése arra enged következtetni, hogy csak a büntető üldözés alól való mentesség céloztatott, de a törvény létrejöttének történetéből kitűnik, hogy itt tulajdonképen a birodalmi alkotmány illető szakaszában a birodalmi gyűlés tagjaira nézve felállított mentességnek az egyes államok parlamentjeinek tagjaira való kiterjesztését szándékozták. — A mi a hazai jogot illeti, bár a képviselőház érintett határozatában a feleltrevonás általában záratik ki s így a nyilatkozat magánjogi következményei se volnának a képviselőre háríthatók, mégis a határozat indokolásából kivehetőleg itt a büntetőjogi feleltrevonás lebegett szem előtt és így legalább is vitás, nem foglalhat-e helyet a civiljogi felelősség.

A képviselői immunitás szertelen kiterjesztésének joggal nem kedvez a közhangulat, mely a még szükségszerű mentes-

ségben is hajlandó káros privilégiumot látni, kétségtelen azonban, hogy ama legszélső határig, a meddig a parlamenti hivatás gyakorlatának teljes szabadsága megkívánja, nem szabad megszorítanunk a kiváltságot. Ezért bár méltán visszatetsző, hogy a parlamenti szólásszabadságot kizsákmányoló képviselő egyesekre nézve sértő nyilatkozatokon kívül nekik még anyagi kárt is okozhasson, még sem engedhetjük meg a magánjogi kártérítési pert a parlamenti taggal szemben, alkalmas lévén ez arra, hogy őt hivatásában korlátozza.

A szólásszabadság határai kapcsán még az a kérdés merül fel, mennyiben érinti a kiváltságot a képviselőnek parlamenti nyilatkozatával kapcsolatban tanúként való kihallgatása. Itt a nyilatkozat maga, mint ilyen, tartalmilag veendő szemügyre, nem pedig annak deliktum jellege.

Az angol, francia és belga jog egyező álláspontja szerint a képviselő parlamenti nyilatkozatának tartalmára tanúként se hallgatható ki a bíróság által.

A német birodalmi gyűlésben 1886. márczius 10-én heves vita tárgyát képezte amaz indítvány, mely kimondatni kívánta, hogy «egy birodalmi gyűlési képviselőt nem lehet tanúként kihallgatni oly tények feletti nyilatkozatára, mely tények vele, mint képviselővel közöltettek s melyeket ennek folytán a birod. gyűlésben előhozott». Határozat nem keletkezett, a kérdés tehát megoldatlan. Az egyik álláspont felelősségrevonást lát ebben is, mert hiszen a tanú vallomásra kényszereszközökkel is szorítható s ezért meg nem engedhető (így Fuld: *Die strafrechtliche Immunität der Mitglieder des deutschen Reichstags, Gerichtssaal* 1883. 536. s köv. l. U. a.: *Die Zeugnisverweigerung der Reichstagsabgeordneten wegen einer in Ausübung ihres Berufs gethanen Aeusserung*, Haenel: i. m. 1401. s köv. l.) — a jogi írók túlnyomó többségének véleménye szerint ellenben a parlamenti nyilatkozat tartalmára tanúként való kihallgatásban a szólásszabadság sérelme nem foglaltatik. Ez álláspontot támogatni látszik a német birodalmi törvény szövege is, mely nem azt mondja, hogy a képviselő nem vonható felelősségre egyáltalán parlamenti nyilatkozatával kapcsolatban, tehát a nyilatkozatért tartalmilag — hanem azt, hogy nem vonható felelősségre hivatásának gyakorlása közben tett nyilatkozataiért, tehát azok

büntetőjogi jellegeért (*«wegen der in Ausübung seines Berufs gethanen Aeusserungen»*). Hazai parlamenti jogunk szerint se vélem kizártnak a képviselőnek parlamenti nyilatkozata tartalmára tanúkép való kihallgatását. Mert a mentelmi jog célja, mint a képviselőház többször idézett határozatának indokolása mondja: kizárni, «hogy a törvény álcája alatt megkísérlett erkölcsi és anyagi nyomás és zaklatás ellen védve legyen minden egyes tag». Már pedig a nyilatkozat tartalma feletti tanúskodásban nincs nyomás, zaklatás; az nem feleletrevonás.

A parlamenti kiváltság természetét, célzatát szem előtt tartva, úgy hiszem, helyesebb is ama nézethez csatlakoznunk, mely a parlamenti tagnak parlamenti beszéde tartalmára való tanúkép kihallgatásában nem látja a szólásszabadság veszélyeztetését. A parlamenti tag beszédében közbüntettek elkövetéséről tudomása említettethet fel; már most a bíróság meg legyen kötve a köz jogrend megvédésében csak azért, mert egy oly jogrendháborítás, miről talán csak a képviselőnek van tudomása, egy parlamenti beszéd keretében említettett fel? Hænel a birodalmi gyűlés 1886. márczius 10-iki ülésében mondott beszédében arra utal, hogy ha a lelkeszt a vele e minőségében közöltnek a szószéken való felemlítése tekintetében vagy a védőt a védbeszédében foglaltak tartalmára fedi a tanúzástóli mentesség, úgy a képviselőket se lehet a velők ily minőségben közölt s parlamenti beszédükben felhozott tényekre tanúkép kihallgatni. De az analógia nem helytálló, mert a lelkeszuél, védőnél a tanúzástóli mentesség nem abban találja indokát, hogy a velők közölt tények a beszédben felhozattak, hanem abban, hogy azok velők bizalmasan közöltettek (l. Hubrich i. m. 374. l.). A felelősségrevonás bizonyos jogkövetkezményeknek az illetőre hárítását foglalja magában. Igaz, ily jogkövetkezmények beállanak arra nézve is, ki a tudomására jutott tényeknek bíróság előtti elmondásától vonakodik, de a képviselőt a tanúzási kényszereszközök alkalmazása nem a parlamentben tett nyilatkozatáért éri, azért felelősségre nem vonatik, hanem érik ama jogkövetkezmények egyedül a tanúságtételi vonakodásért, egy önálló büntetendő cselekményeért. Meggondolandó, mily könnyen visszaélésekre alkalmat adó felhatalmazást nyujtanánk a képviselőnek, ki talán rosszhiszeműleg a közfunkcionáriusok leg-

eklatánsabb jogsértő, büntetendő tényeit emlitené fel, ha az igazság kiderítését a tanúvallomási kötelezettség alóli mentességével tenné lehetetlenné. Természetesen nyilatkozatáért, annak büntetőjogi karaktereért nem lehetne őt felelősségre vonni ez esetben sem, ezt már megkívánja a parlamenti szólásszabadság általános elismerése, melynél valóban nem tehetünk különbséget a nyilatkozat jó- vagy rosszsziszteműsége között; de hogy az állam birói hatóságai megakadályoztassanak egy parlamenti beszédben felemlített jogrendsértés tekintetében a képviselőtől felvilágosítást követelni a jogrend megvédhetésére, ezt már nem kívánja a parlamenti szólásszabadság. Véleményem szerint is nem kell a szólásszabadság korlátozásától tartanunk; ha a képviselő parlamenti nyilatkozatának tartalmára tanúképp kihallgatható. A tanúskodással járó alkalmatlanság nem akadályozhatja a képviselőt abban, hogy hivatását teljesítse, teljes szabadsággal, hiszen a jogrend fentartása, az állam rendezett közállapotainak védelme fontos érdek kell, hogy legyen a képviselő szemében is.

Hasonlóképen nem érinti a parlamenti szólásszabadságot az sem, ha a parlamenti nyilatkozat tartalma, a nélkül, hogy az maga büntetőjogászilag kvalifikáltatnék, mint bíróságon kívüli beismerés, bizonyíték a bíróság által tekintetbe vétetik.

* * *

Midőn az alábbiakban a sérthetlenséggel kapcsolatban felmerülő kérdésekre áttérek, szintén nem terjeszkedhetem ki a sérthetlenség kifejlődésére, hanem csakis azon mozzanatok felémlesztésére szorítkozom a sérthetlenségi kiváltság terjedelme tekintetében, mik mellőzhetleneknek látszanak.

Míg az angol jogfejlődés a magánjogi végrehajtás folytán helyet foglaló adóssági fogság alól a parlament ülésezésének ideje alatt szükségesnek vélte a parlamenti tagokat kivenni, abból indulván ki, hogy a magánfél érdekének mindenestre háttérbe kell szorulni az állam, a köz érdeke előtt, mely a képviselőnek a parlamentben jelenlétét kívánja, addig a közönséges büntetőjogi üldözéssel, fogsággal szemben a parlamenti tag rendes viszonyok közt különösen nem védetik. Az angol jogállapot.

ismertetésénél nem ritkán találkozunk amaz állítással, hogy Angliában a parlamenti tag elleni bünvizsgálat megindításához, letartóztatásukhoz a ház engedélye nem szükséges. Ez ily terjedelemben nem áll. Nem szükséges a ház engedélye az állami élet rendes folyása mellett, normális körülmények közt, ha a képviselő ellen bűntény (treason, felony, breach of the peace) miatt kívántatik eljárás indíttatni, miután mint Blackstone mondja: minden áthágása a törvénynek a király békéje ellen tör (all crimes are treated by the law as contra pacem domini regis, I. kötet, I. könyv, 2. fejt.). Miért enged az angol jog szabad folyást az igazságszolgáltatásnak, a ház előzetes engedélyének kikérése nélkül, a képviselővel szemben? Miért nem találja szükségét külön jogvédelemnek e részben? Mert elégségesnek találja amaz általános jogvédelmet a képviselőre nézve is, mit a közönséges jog nyújt mindenkinek. De ha a közönséges jog uralma megszűnik, a közszabadságnak garanciái csökkentetnek, vagyis az állami élet kivételes időszakaiban, a Habeas Corpus törvény felfüggesztése idején azonnal külön jogvédelmet nyer a parlamenti tag abban, hogy letartóztatása csak a ház előzetes engedélye mellett történhet, bünvádi vizsgálat ellene azonban még ez esetben is minden engedély nélkül kezdhető.

A francia-belga jog az ülésezés tartama alatt védi a képviselőt a büntetőjogi s rendőri üldözés ellen, megkívánván a ház előzetes engedélyét, kivéven a tettenérés esetét. Ezenfelül az ülésszak előtt megkezdett mindennemű, tehát nemcsak vizsgálati, hanem jogerejű elítélés végrehajtásaként jelkenkező fogás vagy üldözés megszüntetendő a ház kívánatára (1875. évi június 16-iki francia törvény 14. szakasza, belga alkotmány 45. cikke.) A német birodalmi alkotmány 84. cikke szerint a birodalmi gyűlés tagjai ellen az ülésszak ideje alatt valamely büntetendő cselekmény miatt a ház engedélye nélkül vizsgálat nem kezdhető, az illető el nem fogható, kivéve a tettenérés esetét vagy ha a tett elkövetését követő napon fogatik el. Az ülésszak tartamára a ház kívánatára minden büntető eljárás vagy vizsgálati fogás megszüntetendő. De csak a vizsgálati fogás, a korábbi jogerejű elítélés folytán helyet foglaló (Vollzugshaft) nem. A sérthetlenség csupán a birodalmi gyűlés tagjaira nézve van egységesen szabályozva, míg az egyes tagállá-

mok parlamentjeinek tagjai tekintetében a legeltérőbb szabályozásokkal találkozunk annak terjedelmét illetőleg. Lényegileg azonos jogállapotot teremt a német birodalmi törvénnyel az 1867. évi december 21-iki osztrák alaptörvény 23. cikke, azon eltéréssel, hogy tettenérés esetében történt elfogatás is felfüggesztendő a ház kívánatára.

A francia és belga jog védi a képviselőt nemcsak a birói, hanem a rendőri eljárással szemben is, kihágások esetében. A német és osztrák jog ily védelmet nem ad.

A francia jog álláspontját tekintve, feltűnő abban a korábbi jogerejű elítélés folytán helyet foglaló fogságbüntetés megszüntetése a parlament kívánsága folytán. A fogságot ugyan maga a megválasztatás ténye nem szünteti meg ipso jure, hanem azt a háznak kívánni kell s ha nem kívánja, a fogság tovább folyik. Mindenesetre azonban szertelen kiterjesztését látjuk itt a kiváltságnak, mit nem magyarázhatunk meg a mentelmi jog természetéből, mert itt önként érthetőleg a parlament hatáskörének sértéséről, tendenciózus üldözésről szó se lehet. A francia jog e szertelenségében valóban annak kifejezését látjuk, hogy a népakarat erősebb, hatályosabb az állami közönséges jog uralmánál. De ha már Jellinek azt is messzemenőnek tartja, hogy az ülésszakon kívül megkezdett eljárás és vizsgálati fogság megszüntetessék a ház kívánatára az ülésszak tartamára, mondván, hogy a parlamentnek nem lehet más joga, mint az államnak (*System d. subj. öffent. Rechte* 212 s köv. l.), mennyivel inkább kell a parlamenti kiváltság körén valóban visszatéttszóleg túlmenőnek tekintenünk a francia jog fenti álláspontját, midőn a parlamentnek megvan ama joga, hogy egy közbüntényért elítélt egyént, tehát olyat, ki az aktív és passzív választói jog elvesztését maga után vonó cselekményt követett el, a maga részére visszaköveteljen.

Megjegyzem, hogy a tudvalevőleg nem valami szabadelvű felfogású Bornhak is azt tanítja, hogy ha egy képviselő az ülésszakon kívüli időben az 1878. október 21-ki törvény (*G. gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Socialdemokratie*) alapján kiutasíttatik a parlament ülésézésének helyéről, az ülésszak megnyitásával oda visszatérhet, mert a királyi egybehívás erősebb az alsó hatóság kiutasításánál (i. m. I. 403. l.) (Az idézett tör-

vénynek érvényen kívül helyezése folytán a kérdésnek ma már nincs gyakorlati jelentősége.)

Hazai parlamenti jogunkra mérvadó az 1867. évi XII. t.-cz. 47. §-a a delegáció tagjaira nézve, mely szerint: «a bizottság tagjai megbízatásuk megszűntéig se oly kereset miatt, mely személyes letartóztatást vonhat maga után, se bűntény vagy vétség miatt, a tettenérés esetét kivéve, az illető országgyűlésnek, ennek együtt nem léte esetében pedig azon bizottságnak, melynek tagjai, előleges jóváhagyása nélkül se le nem tartóztathatnak, se közkereset alá nem vétethetnek. Tagjai tettenérés esetében történt letartóztatásának folytathatása vagy megszüntetése iránt, az illető országgyűlés együtt nem léteben hasonlóképen maga az illető bizottság rendelkezik». — Továbbá a képviselőház 1867. november 18-ki ülésében elfogadott határozat: «a mit az országgyűlési tag nem mint olyan, és nem törvényhozói hivatásának gyakorlása közben, mond vagy tesz, azért csak a ház engedelmeivel vonathatik közkereset alá s a tettenérés esetét kivéve, csak a ház előleges engedelmeivel zárathatik el.»

Azzal, hogy a tettenérés eseténi elfogatás is a parlament kívánságára felfüggesztetik, a mi — bár a most idézett képviselőházi határozatban nincsen kimondva — nálunk is fennállónak tekintetik, a parlament már tulajdonképen tulmegy ama határon, hogy egyes tagjainak közhatósági üldözés alá vételét saját hatáskörének a végrehajtó hatalom részéről való önkényű befolyásolása, veszélyeztetése ellen védje. A sérthetlenségnek ily kiterjesztése, ámbár a büntetést egészben nem zárja ki, csak az ülőszak tartamára elhalasztja, azt a gondolatot ébreszti fel bennünk, hogy a választók akarata, melylyel az illetőt törvényhozói funkcióra küldik, erősebb, mint a törvény, amit nem lehetne elfogadni és a sérthetlenségnek ily kiterjesztése csakugyan egyedül annak figyelembevételével állhat meg, hogy a parlament egy különben öt kétségtelenül megillető jogot (ama jogát, hogy a fogságbantartás időleges megszüntetését követelheti) nem fog gyakorolni akkor, ha oly jogsértésről van szó, mely komolyan számottevő, melyre nézve az igazságszolgáltatás útjának akadályozása a jogrend fentartása érdekében meg nem engedhető.

A parlament még oly cselekményekért is, melyek büntető

eljárásnak tárgyává nem tétettek, vagy formaszerű elítélést nem vontak maguk után, megfoszthatja az egyes képviseleti tagot törvényhozói tisztétől, ha egyéni életének megítélése oly össz-eredményt ad, hogy ennek folytán méltatlannak mutatkozik a parlamenti tagságra. Annál kevésbé fog tehát magának visszakövetelni egy oly tagot, ki a közrenddel komoly összeütközésbe került.

A sérthetlenség hazai jogunk szerint is a fenytő eljárás, bűnügyi vizsgálat, letartóztatás eseteit foglalja magában, ide értve a kihágásokat is. De mindig csak akkor, ha magának a képviselőnek jogsértő tényeiről van szó; amennyiben tehát a képviselőre az igazságszolgáltatásnak mások ügyében van szükség- sége, amennyiben a hatóság a képviselővel szemben nem a képviselő saját ügyében, hanem mások jogsértő tényei esetében kíván eljárni, a sérthetlenség fogalmából nem lehet azt megállapítani, hogy csak a parlament előzetes beleegyezése mellett van helye ily eljárásnak, mert az a parlamenti tagot egészen a törvényen felül helyezné, a sérthetlenség személyes kiváltsággá válna, a mivé pedig nem tehető és pedig nemcsak az igazságszolgáltatás érdekei biztosítása szempontjából, hanem azért sem, mert ez magának a modern képviseletnek lényegével ellenkeznék.

A parlamenti tag a parlamentben souverain jellegű ténykedést végez, a souverainitás attributumait meg kell adni neki parlamenti ténykedésére, mert különben lehetetlen volna, hogy a parlament feladatának megfeleljen. Sőt közpolgári tényeikre nézve is vizsgálatnak van helye arra nézve, vajon nem forog-e fenn az az eset, hogy nem az állam hatalmának alávetett államtagot, hanem a parlamenti tagot kívánja a közhatóság üldözőbe venni. Ha azonban a közhatóságok eljárását a parlamenti taggal szemben minden esetben csak a parlament előzetes beleegyezése mellett engedjük meg s a közhatóságokat a parlamenti taggal szemben tehetetlenekké tesszük a sérthetlenség révén akkor is, midőn arról van szó, hogy az igazságszolgáltatás érdekeinek biztosítására a parlamenti taggal szemben is ugyanazon intézkedések vétessenek fogamatba egy, nem a képviselő jogsértő tényére vonatkozó ügyben, a minő intézkedések fogamatba vehetők más állampolgárokkal szemben, akkor a képviseleti tag a nemzettagok fölé emelt, a közjogrendből kivett privilegizált sze-

mélylyé lesz. Ilyet teremthetett a lengyel államjog területi követekben, mert itt a képviselő a nemzettagok részéről átruházott hatalmat gyakorlónak, e hatalom teljével minden egyes tag felruházottnak, a képviselő a nemzetnek egy területi része által kiküldött alkudozónak, közvetítőnek tekintetett, a kinek megsértésében az egész nemzet megsértését látják. (L. a lengyel követek jogi helyzetére nézve Lengnich: Jus publicum regni Poloni I. köt. II. könyv, IV. §. II. köt. IV. könyv, V. §. — IV. könyv, LII. §.)

Az alábbiakban mindennek előtt a parlamenti tagok tanuskodási kötelezettségét óhajtom vizsgálat alá venni. Angliában a kiváltság ma már nem véd a kötelezettség ellenében s akár a Sub poena eljárás következtében, mely az angol bírónak magánjogi perben is megadja a hatalmat az illető elzárására, akár pedig a Contempt of Court (a bíróság iránti engedetlenség, a bíróság megvetésének) esetében a parlamenti tag mint tanú elzáratható.

A francia jog szerint a parlamenti tag, minden előzetes engedély kikérése nélkül, tanukép idézhető, de a parlamenti elfoglaltságra való hivatkozás elégséges az elmaradás igazolására. (L. Pierre: Droit politique et parlementaire 1074. l.)

A német birodalmi bünvádi perrendtartás 49. §-a és a civil perrendtartás 347. §-a értelmében a parlamenti tagot tanuként a parlament működési ideje alatt csak az ülés helyén lehet kihallgatni, ha ott tartózkodik.

Az osztrák jog e részben külön határozmányt nem állapít meg.

Hazai parlamenti jogunkban mérvadó az 1889. évi április 10-iki képviselőházi határozat, mely szerint «az országgyűlési képviselőnek tanuságtétel végett megidéztetéséhez a képviselőház engedélye nem szükséges; midőn azonban törvényszerűleg annak elodázhatlan szüksége forog fenn, hogy az országgyűlés tanácskozásainak és működésének tartama alatt akár polgári, akár bűnügyekben tanuként megidézett képviselő ellen személyes szabadságát korlátozó kényszereszközök alkalmaztassanak, ezek foganatosítására a képviselőház beleegyezése, illetve a képviselőmentelmi jogának felfüggesztése kérendő».

A képviselőt sértetlensége tehát csak akkor védi, ha sze-

mélyes szabadságát korlátozó kényszereszközök alkalmazásáról van szó az országgyűlés működésének, tárgyalásainak tartama alatt. Egyéb kényszereszköz (pénzbírság) alkalmazható ez időtartam alatt is, az országgyűlés szünetelése alatt pedig mindenemű kényszereszköz.

Képviselőházunknak tagjai tanúzási kötelezettsége tekintetében elfoglalt álláspontja megvilágítására idéznem kell a mentelmi bizottság fentérintett határozattal elfogadott javaslatának indokolásából a következőket: «Előadhatja magát annak esete — szól a bizottsági jelentés — hogy a képviselő tanuskodási köteleességét nem teljesítheti a nélkül, hogy a reá ruházott törvényhozói teendőket el ne mulasztja; megtörténhetik az is, hogy az akadály hirtelen áll be s hogy előre nem látott körülmények gátolják a képviselőt tanúzási kötelezettségének teljesítésében. Ily esetben hátrálni kell a kevésbé fontos érdeknek! s bármily magasra tesszük is az igazságszolgáltatás érdekeit, egyes felmerült esetek eldöntésének késleltetése még sem hozható párhuzamba azon nagy érdekekkel, mely abban nyilvánul, hogy a képviselő a reá ruházott fontos hivatás gyakorlásában ne akadályoztassék. Midőn a két köteletség: a képviselői és tanúzási összeütközésbe jön, annak elbirálása: vajjon a képviselő elvonható-e törvényhozói hivatása teljesítésétől vagy nem, vajjon a képviselő midőn tanúzási köteletségének eleget nem tett, hivatkozhatik-e jogosan az őt akadályozó magasabb közérdekre, helyesen csak a képviselőház által történhetik».

Az indokolásban kifejezett elv következményének logikus megvonását azonban nem találjuk meg az idézett határozatban. Az indokolás ez álláspontja azt hozta volna magával, hogy a képviselőnek tanuként való megidéztetéséhez is általában a ház előleges engedelmé kéressék ki, mert hiszen a mint az indokolás mondja, csak maga a ház ítélheti meg egy adott időpontban, melyik köteletségének tehet eleget a képviselő: magasabb közköteletségének a parlamentben vagy pedig tanuskodási köteletségének. Ezzel szemben csak a személyes kényszereszközök alkalmazásához, a parlamenti tárgyalások ideje alatt, kívánja meg a határozat a mentelmi jog felfüggesztését.

Az indokolásnak a határozatot fedő része pedig azt mutatja, hogy itt, bár a személyes szabadságot korlátozó kényszereszközök

hangsúlyoztatnak, mégse maga a képviselői sérthetlenség, vagyis a képviselőnek nem hivatása gyakorlatában elkövetett tényeiért a parlamentből való célzatos elvonása lebegett szem előtt, hanem egyáltalán a képviselő elvonása, vagyis annak lehetőségessé tétele czéloztatott, hogy ő első sorban törvényhozói funkcióját teljesítse. Az indokolásnak ide vonatkozó része ugyanis így szól: «A bizottság azt hiszi, hogy a mentelmi jog főczélja nem az, hogy a képviselőt megvédje azoktól a zaklatásoktól, melyek akár a hatalom, akár csak egyesek animozításából keletkeznek, hanem az, hogy biztosítsa a képviselőnek azon lehetőséget, miszerint ő a rea bizott ügyekben itten, a házban kötelességszerűleg eljárhasson, mert a képviselő funkciója nem személyéhez, hanem állásához van kötve. Ezen alapon minden olyan birói intézkedés, mely alkalmas arra, hogy a képviselő személyes szabadságában és függetlenségében való korlátozás következtében hivatásszerű kötelességétől elvonassék, legyen ez akár a büntető törvények, akár a polgári törvényből kifolyó intézkedés, legyen ez akár egyenesen a képviselő, mint vádlott, akár mint tanú ellen intézve, legyen ez akár rövid, akár hosszú tartamú, a mentelmi jog megsértését képezi és a bizottság nincsen azon nézetben, hogy a képviselő azon esetben, ha mint tanú megidéztetik és ellene a bíróság kényszer alkalmazását lenne kénytelen alkalmazni, a nélkül vezethető a bíróság elé, hogy arra vonatkozólag a ház beleegyezése kikéressék».

Ha a képviselőnek tanuzási kötelessége tekintetében azért állapítunk meg kivételt, mert neki első sorban a parlamentben van helye, úgy ennek a mentelmi joghoz tulajdonképen semmi köze. Ez a közkötelességek találkozása, konfliktusa, minek szabályozása e kérdésben helyesen a perrend körébe tartozik.

A sérthetlenség indokából pedig kivételes elbánásnak nincs helye, mert ez esetben a sérthetlenség indoka, az t. i., hogy a parlament hatásköre ne fenyegettessék, nem is forog kérdésben, hanem csak arról van szó, hogy egy általános kötelezettség, a tanuzási, a parlamenti tagra nézve is a maga egész terjedelmében fennálljon s amennyiben annaka parlamenti tag meg nem felel, arra csak úgy, mint bármely más állampolgár kényszeríthető legyen. Ha ezt csak a parlament beleegyezésétől tesszük függővé, miután itt nem a parlament hatáskörének védelmével

állunk szemben, hanem az egyes parlamenti tagnak (mondjuk : az állás disze, méltósága érdekében), a közönséges jogszabályok alóli kivételével, nem parlamenti kiváltság, hanem személyes privilegium van jelen, aminek a helyesen felfogott sérthetlenséghez ismét semmi köze.

Nem lehet ugyan állítani, hogy épen semmi vonatkozást se találhatunk fel a személyes szabadság korlátozásával járó tanuzásra való kényszerítésnél a parlament jogkörének védelméhez. Ugyanis elvégre nincs kizárva, hogy az egyes parlamenti tag azért kényszerítették a tanuzásra, mert a parlamenttől elvonása czéloztatik. Ez azonban, az elvonás úgy is csak rövid tartamu lehetvén, véleményem szerint annyira háttérbe szoruló tekintet, hogy ebből igen bajos az ily esetet a sérthetlenséggel összefüggésbe hozni. El kell tehát fogadnunk inkább azt, hogy itt nem a mentelmi jog egyik elemét képező sérthetlenséggel állunk szemben, hanem a közjog a törvényhozó testület tagjainak méltóságát kívánja védeni, általánosítva a személyes szabadság korlátozásának eredetileg a parlament szabadsága érdekében megadott kizárását e korlátozás más, nem a parlament szabadságát érintő eseteire is.

Igaz, hogy abban az esetben, ha a képviselő tanuságtételre megidézttétvén, meg nem jelen, ezért a bíróság által esetleg elzáratható, tehát a parlamentből való hosszabb elvonatása következik be, de egyfelől a képviselőnek módjában van ezen kényszereszköz alkalmazását kizárni, a mennyiben az idézésre megjelenvén, tanuságot tesz ; másfelől ha a tanuként való megidéztetéshez egyáltalán a parlament előzetes engedélye kívánatik meg s ez megadatik, a képviselő nem védetik meg attól, hogy meg nem jelenvén, ellene a kényszerítő eszközök ne alkalmaztassanak. Hogy a parlamenti tag a tanuskodási kötelezettség alól teljességgel kivétessék, hogy ezt a parlament tagjainak vindikálja s így nekik a tanukénti megidéztetéshez kiváltságot adjon, ez oly magában képtelen, a jogszolgáltatás legelemibb követelményeivel ellenkező (mert nem ritka esetben az állampolgárok jogkereső lépéseinek egyenes meghiusítására vezető) állapot lenne, melynek tarthatatlanságát felesleges is hosszabban bizonyítani.

De ha nem is magához a tanukénti megidéztetéshez, hanem

mint hazai parlamenti jogunk a fenti határozattal teszi, csak a kényszerítő eszközök alkalmazásához kívántatik a parlament előzetes engedélye, nem tehetjük fel, hogy az engedély, távol lévén itt minden üldözési gyanú, meg ne adatnék, mert különben ez ismét a képviselőnek a tanuskodási köteleesség alóli teljes mentességéhez visz. A parlamentnek vagy minden esetben feltétlenül meg kell adnia az engedélyt, vagy megtagadni akkor, ha az üldözésnek különben valóban alig elképzelhető esetét látja fenforogni.

A másik ok, mely a tanuskodási kötelezettségnek a parlamenti engedélytől való függővé tétele érdekében felhozható az, hogy a képviselőnek egy magasabb kötelessége: a ház tárgyalásaiban való részvétel a tanuskodási kötelezettségnek föléje helyezendő. Kétségtelen, hogy a parlamenti tagnak tisztéből folyó kötelessége a parlament tanácskozásaiban résztvenni. Ennek szem előtt tartásával felmentendő tehát a képviselő más kötelezettség teljesítése alól, ha ez az állami érdekek sérelme nélkül történhetik. Így tényleg fel is van mentve a képviselő az esküdti szolgálat alól. Mert az esküdtbíráskodásban fekvő állami cél, nem kívánja azt, hogy épen a képviselő teljesítse e tisztet, az állami cél azért, rendelkezésre állván erre más állampolgárok is, eléretik. De igenis veszélyeztetve lesz a jogszolgáltatási állami cél elérése, ha a képviselő tanuságtételre nem köteleztetik vagy erre nem kényszeríthető, holott az, hogy a parlamenti tárgyalástól rövid időre elvonatik, az állam céljának veszélyeztetését nem foglalja magában. A parlamenti tagnak a parlamentben való jelenléte, mint említém, kötelesség ugyan, de egyetlen alkotmány se kívánja minden egyes képviselőnek jelenlétét a határozathozatalhoz, még kevésbbé a tanácskozashoz. Arról az ellenérvről nem is szólok, hogy ha X. vagy Y. képviselő tanuságtétel miatt távolmaradni kénytelen a parlamenttől, az illető kerület elveszti szavazatát a vitában vagy határozathozatalban, mert hisz a modern képviselet nem az ország egyes területi részeinek meghatalmazott útján kifejezett akaratából rakja össze a szuverén állami akaratot. De másrészt egyes képviselőnek a parlamentből rövid időre való távolléte miatt attól sem kell tartani, hogy a tanácskozás valamely stádiumában a tárgynak igen nevezetes, épen az illető képviselő által kifejtendő

megvilágítása fog elmaradni, hiszen arra alig van eset, hogy az elhatározás lényegesebb tárgyai pár órai idő alatt, a meddig a képviselőt tanuskodási kötelessége elvonja, kimeríttessenek. De különben is mindez aggályokon lehet segíteni, ha a magán- és büntető eljárásban megállapíttatik, hogy a parlamenti tag a meddig csak lehet, parlamenti hivatásának háborítása nélkül idézendő tanuképen, tehát ha a parlament ülésezése helyén tartózkodik, csak itt hallgatható ki, meg nem jelenését parlamenti tevékenységével igazolhatja stb. a mint ez történt is pl. a német perrendtartás fentidézett helyén.

A sérthetlenséggel kapcsolatban a rendőri preventív intézkedéseken kívül még ama kérdések merülnek fel, hogy — mindig amennyiben nem a parlamenti tag ügyéről van szó, hanem mások jogsértő tényeivel szemben az igazságszolgáltatási eljárás folyamatba tétetik — ez eljárás során a képviselői tag szintén külön jogállást foglal-e el, tehát lehet-e, nem a képviselő bűnügyében (a mikor ezt természetesen a mentelmi jog felfüggesztése vagy fentartása dönti el) lakásán házkutatást tartani, nála bűnjeleket keresni, azokat lefoglalni, lehet-e magát a képviselőt megmotozni?

Mihelyt elismerjük, hogy a kiváltság a parlamenté, mely saját magának, nem az egyes parlamenti tagnak érinthetlenségét védi, melyet a parlament magának ad tagjaira nézve, mindezen eseteket, mint a melyeknél nem lehet szó arról, hogy a parlament működési szabadsága korlátoztassék, befolyásoltassék — meg kell engednünk.

A cél a souverain elhatározás szabadságát biztosítani, ezt megvédeni, de távolról sem az, pár száz törvény fölé helyezett, hogy úgy mondjuk személyükre souverain, érinthetlen egyént teremteni.

A parlamenti tag csak akkor foglal el kivételes jogállást, midőn a parlamenti elhatározás, tehát souverain jellegű tény részese, sőt ezenkívül is a mennyiben parlamenten kívüli tényei esetleg ama souverain jellegű ténykedésében nyilatkozó magatartására való tekintettel kívántatnak bírálat tárgyává tétetni, szóval magántényei révén köztisztvi funkciója kívántatik érinteni.

Más államtagek jogsértő tényeinél, hol a parlament szabad-

sága, hatáskörének veszélyeztetése kérdésbe nem jöhet, hol a képviseleti tagnak a parlamentből való célzatos elvonatása helyet nem foglalhat, hol egyáltalán a sérthetlenség fogalmában levő elemek egyáltalán nem érintetnek, a képviseleti tag részére külön jogállás nem igényelhető s valóban csak a sérthetlenség szertelen kiterjesztésével lehet vindikálni idegen bűnügyben a lakhely sérthetlenségét, a képviselő privilégiumát, hogy magánál bűnjелеket elrejtessen s ezáltal az igazságszolgáltatás céljait meghiúsíthassa.

Igen helyesen fejtette ki a sérthetlenség terjedelmét Odilon Barrot a francia képviselőház 1849 június hó 21-iki ülésében, mondván: «a személyi sérthetlenség azt foglalja magában, hogy a képviseleti tagot nem lehet elvonni képviselői funkciójától; azt, hogy folyton, teljes szabadsággal elláthatják e tiszte, míg csak maga a parlament meg nem vonja ezt; jelenti azt, hogy a szószerkebe menni semmi külső hatalom nem akadályozhatja önöket. . . . E tiszte ellátása követelményeinek határai közt áll fenn a kiváltság».

Valóban e kiváltságok csak a képviselői tiszte elláthatása követelményeinek határai közt szabad fentartanunk. Már pedig az, hogy a képviselőnek külön jogállás adassék mások bűnjegyeinél az igazságszolgáltatás menetével szemben, egyáltalán nem követelménye a parlamenti tisztség szabad ellátásának, hanem csak az igazságszolgáltatási érdekek érvényrejtetésének meggátolása, hamis kiindulási pontból való károsítása.

A francia, német és osztrák jog egyaránt elismeri, hogy a sérthetlenségi kiváltságnak szigorúan a képviselő személyére, illetve a hivatás gyakorlatán kívül eső saját tényeire való korlátozottságánál fogva meg kell engednünk a házkutatás tartását, bűnjелеk lefoglalását, esetleg a megmotozást is, mindig mások jogsértő tényeit téve fel.

Különösen a francia parlamenti gyakorlat ismételtén a leghatározottabban állást foglalt az ellen, hogy a képviselői sérthetlenségből a lakás különös védelme is levezetessék. Jellemzők e részben Dufaure belügyminiszternek a francia képviselőház 1849 június 27-iki ülésében mondott következő szavai: «Azt mondják, hogy a parlamenti kiváltság nemcsak a képviselők személyére terjed ki, hanem lakásukra is, ama helyiségekre is,

hol összejöveteleket tartanak. Mit jelent ez? Azt, hogy a mi lakásaink megannyi menhelyet képeznek, hol tetszésünk szerint elrejtethők a bűnösök s a bűnösségre vonatkozó bizonyítékok . . . Az igazságszolgáltatásnak nyomozásokat kell tenni, eljárni és ha valamennyiünk házában küszöbe korlátot képez erre nézve, úgy az igazságszolgáltatás naponta megbénítatik, a bűnök, miket fel kellene fedeznie, naponta büntetlenül maradnak és ép saját tűzhelyeink biztosítanak e büntetlenséget.» — (L. Pierre: i. m. 1056. l.).

Ezekben igyekeztem, tisztelt jogászegylet, a parlamenti szólásszabadság és sérthetlenség kapcsán felmerülő kérdéseket röviden ismertetni, teljesen ki nem merítve azokat s némelyeket fel se ölvélve. Midőn előadásomat bevégeztem, ismét csak azt hangsúlyozhatom, mire már rámutattam, hogy t. i. a parlamenti kiváltság magáé a parlamenté, az országgyűlés hatáskörének, függetlenségének védelmére való s nem arra, hogy pár száz, a közönséges jogrendből kivett egyén számára személyes privilégium teremtsék. Korunk közhangulata kedvezőtlen, idegenkedő minden kiváltsággal szemben s így az országgyűlési tagok kiváltságát is csak addig a mértékig szabad fentartanunk, mely az elérni óhajtott cél, vagyis az állami souverain elhatározás teljes szabadságának, függetlenségének biztosítására kívánatos.